

† 1916
EX. A

MM-5
Vägledning
lign

NORDISKA MUSEET

Pern. avd.
Spindla avd.
1916

FARMACEUTISKA AFDELNINGEN

RUM 113—114

VÄGLEDNING UTARBETAD

AF

KARL AHLBERG OCH AXEL KOCKUM

MEDICINALIA

FRÅN

CARL WILHELM SCHEELES APOTEK

AF

AXEL KOCKUM

STOCKHOLM - P. A. NORSTEDT & SÖNER

MED 34 ILL.

Pris: 1 kr.

Vägledningar,

utgifna af Nordiska Museet.

Svenska allmogefdelningen, I, 3:dje uppl.

af P. G. WISTRAND. 40 öre.

Afdelningen för de högre stånden,

af G. UPMARK och A. LEWIN. 60 öre.

Musikafdelningen, rum 83, af H. BOIVIE. 25 öre.

Lappska afdelningen,

rum 97—98, af N. E. HAMMARSTEDT. 25 öre.

Jaktafdelningen, rum 99, af N. KEYLAND. 25 öre.

Afd. för eldens ekonomiska användning,

rum 101—104, af S. AMBROSIANI. 25 öre.

Afd. för Bokhandtverk,

rum 115, af SUNE AMBROSIANI. 25 öre.

Skidsamlingen,

rum 36, förtecknad af ERIK SKERFE. 60 öre.

**Führer durch die Sammlungen des Nordiska
Museet,**

herausgegeben durch SUNE AMBROSIANI. 1 kr.

**Guide to the collections of the Northern Mu-
seum,** edited by SUNE AMBROSIANI. 1 kr.

Lifruskammaren

och därmed förenade samlingar, hallen samt rum 29—31,
af R. CEDERSTRÖM. 1 kr.

Skansens Kulturhistoriska afdelning,

af AXEL NILSSON. 50 öre.

Skansens Zoologiska afdelning,

af ALARIK BEHM. 50 öre.

NORDISKA MUSEET

FARMACEUTISKA AFDELNINGEN

RUM 113—114

VÄGLEDNING UTARBETAD

AF

KARL AHLBERG OCH AXEL KOCKUM

MEDICINALIA

FRÅN

CARL WILHELM SCHEELES APOTEK

AF

AXEL KOCKUM

UTGIFNA MED ANSLAG FRÅN FARMACEUTISKA FÖRENINGEN

STOCKHOLM 1916

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

161289

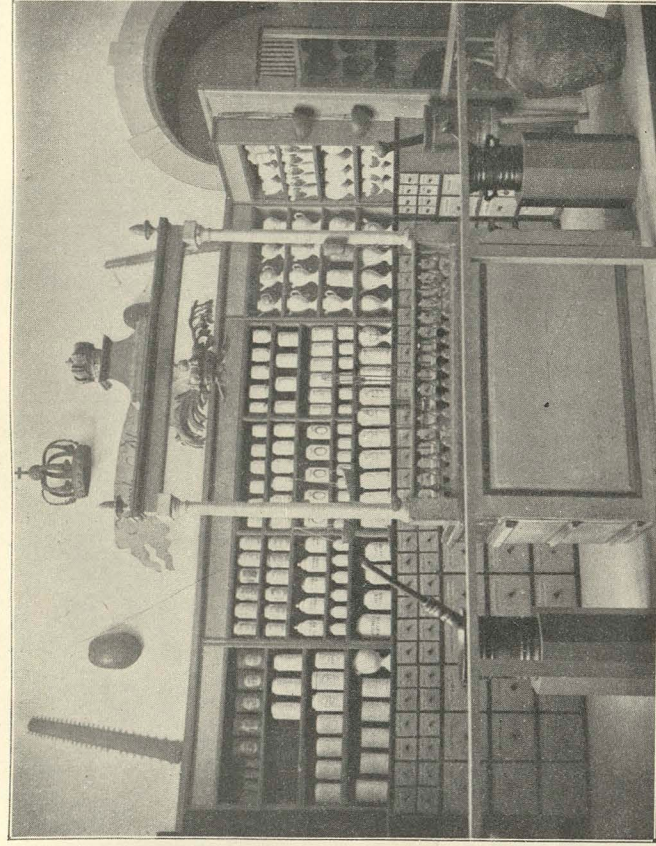

Fig. 1. Interiör från rum 113, vägg 1, med Drottningholmsinredningen.

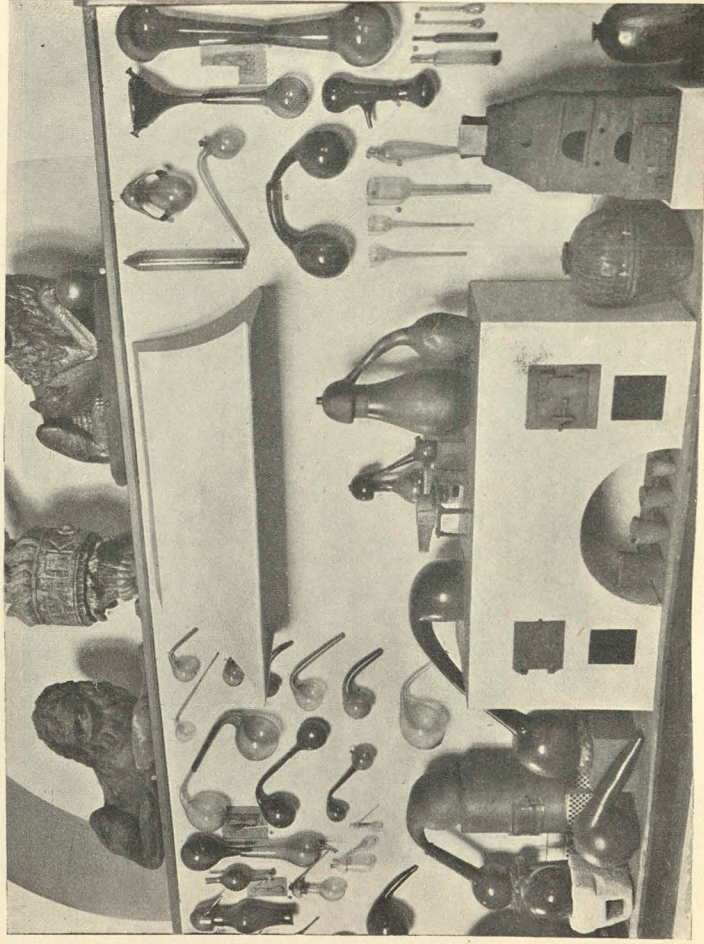

Fig. 2. Interiör från rum 113, vägg 2, laboratorieapparater.

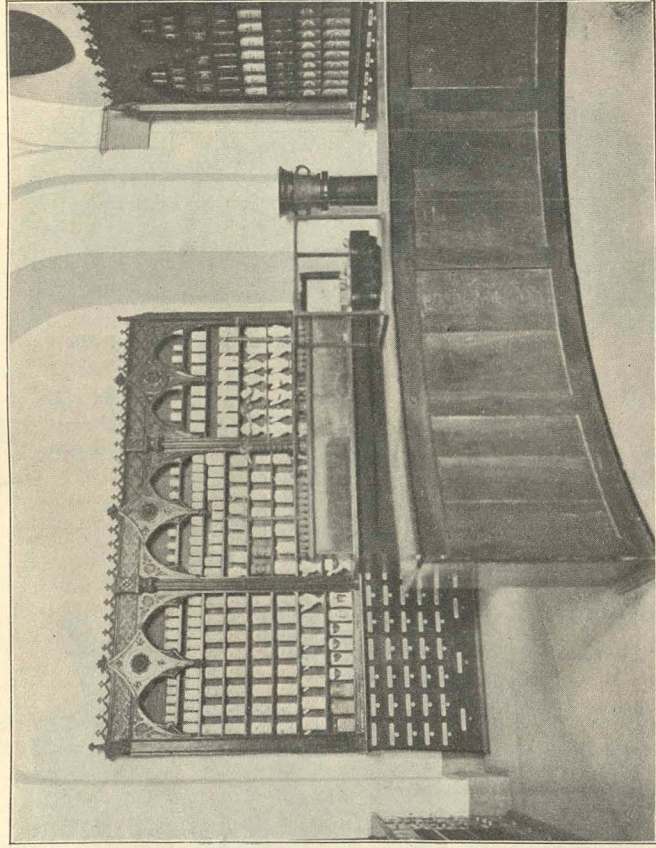

Fig. 3. Interiör från rum 114, apoteksinredning från Lidköping.

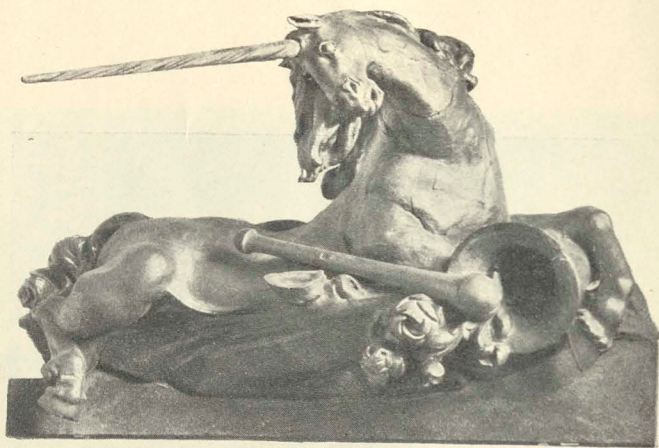

Fig. 4. Apoteksskylt, Enhörningen i Stockholm, 20.

Fig 5. Apoteksskylt, Markattan, Stockholm, 7.

Farmaceutiska afdelningen.

af

Karl Ahlberg och Axel Kockum.

I källarvåningen, rum 113 och 114, har den farmaceutiska afdelningen uppställts. I olikhet med de flesta andra afdelningar ha här utom museet stående fackmän omhänderhaft utväljandet af föremålen och deras uppställande, det senare dock i samråd med intendenten Axel Nilsson.

Med föremålen ur museets egna samlingar har förenats ett stort antal sådana genom deposition från Farmaceutiska Föreningen och Farmaceutiska Institutet. Tack vare detta intresse och tillmötesgående har utställningen blifvit så omfattande och rikhaltig. Med ytterst få undantag ha samtliga föremål en gång varit i användning på svenska apotek. Men ej blott arbetet med anskaffandet af föremålen har ombesörjts af fackmän, äfven deras montering har bekostats af intresserade apotekare.

Redaktionen, d. v. s. vägledningens omformande till öfverensstämmelse med öfriga museets vägledningar, har omhänderhaft af undertecknad.

Sune Ambrosiani.

Apoteksskyltar. Det enda yrke i Sverige, som bibehållit bruket med »talande» skyltar, torde vara apotekarnas. Söderut är bruket af sådana långt allmännare. De flesta här utställda skyltar äro från gustaviansk tid (1700-talets senare hälft).

Rum 113, vägg I, skylt af plåt, 1, med inskriften »Kongl: Maj:sts: Apotheke» däröfver en krona, 2, äfven af plåt, båda från *Slottsapoteket* å Drottningholm. Vägg II, ett liggande lejon, 3, trä, från *Lejonet* i Stockholm; fågeln Fenix, 4, af någon sorts massa, från *Fenix* i Stockholm; ett liggande

1
2
3
4

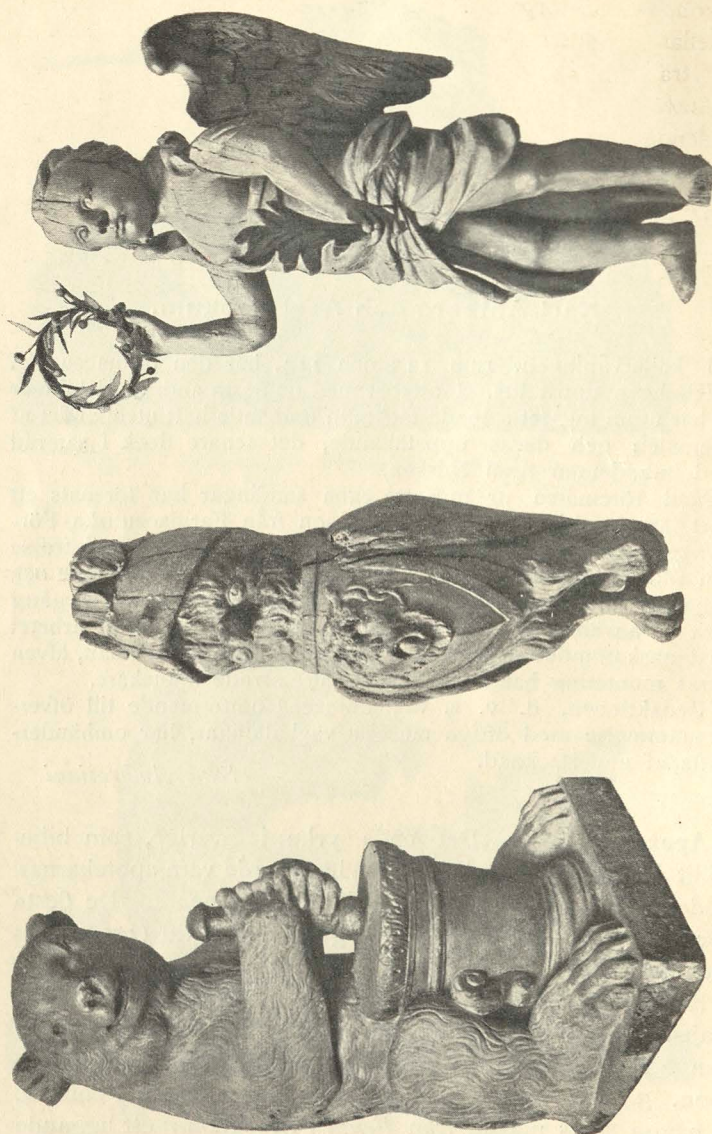

Fig. 6—8. Apoteksskyltar: fig. 6 från Hvita Björn, 6; fig. 7 från Ugglan, 8, och fig. 8 från Ängeln, 11, alla i Stockholm.

lejon, 5, af förgylldt trä, från *Karlskrona*. På barriären mellan rummen 113 och 114, vägg III, ett stående lejon, 6, trä, danskt; en sittande markatta, 7, förgylldt trä, från *Markattan* (sedermera Leoparden) i Stockholm, fig. 5; en stående ugglan med hjälm, 8, af trä, från *Ugglan* i Stockholm, fig. 7; tafla, 9, af trä med gustavianska beslag, under krona, från Akademiapoteket *Kronan* i Uppsala. På ömse sidor om denna tafla två förgyllda vasar, 10, af trä, från *Förgyllda Korpen* i Stockholm; ängel i friskulptur, 11, med fridspalm och krans från *Ängeln* i Stockholm, fig. 8; ett liggande lejon, 12, förgylldt trä, från *Lejonet* i Stockholm; krona på ett hyende, 13, från *Kronan* i Göteborg (senast från Ulricehamn).

I rum 114 finnas följande: Vägg I, oval plåt, 14, med inskriften »Provincial och Stads Apotek» från nämnda apotek i *Uppsala*. I midtfältet en på glas målad nordstjärna, 15, m. m. med inskriften »Instruktions Apotek» från *Nordstjärnan* i Stockholm, från 1860—70-talet, tvehöfdad örn af förgylld metall, 16, från *Fläkt Örn* i Malmö. På golvet en gråmålad björn af sandsten med förgylld mortel, 17, från *Hvita Björnen* i Stockholm, fig. 6. Vägg III, plåt med måladt sköldhållande lejon och inskriften »Kongl. Amiralitets Stads Apotek», 18, från *Karlskrona*; i gallerverket en strålande nordstjärna, 19, af förgylldt trä och ett band med inskriften »Apoteket Nordstjernan» från *Nordstjärnan* i Stockholm, 1860—70-talet; öfver dörren en enhörning, 20, af förgylldt trä från *Enhörningen* i Stockholm, fig. 4; oval plåt, 21, med målad dekor och inskriften Apotek från *Hedemora*; en tråkloss, 22, under krona på hyende från *Kristinehamn*; på den närmaste delen af vägg IV en förgylld stjärna, 23, från *Ulricehamn*; på golvet, en elefant af förgylldt tenn, 24, från *Elefanten* i Stockholm.

Kuriosa. På gamla bilder af apotek ser man ofta, hursom på väggar och i tak äro upphängda för samtiden märkliga naturalier. Några sådana ha bevarats och fått komma med. Sågfisktänderna och sköldpaddskalen, 25, på vägg I

i rum 113 ha kommit från apoteket *Korpen* i Stockholm, 26 sköldpaddskalet, 26, å vägg IV från *Morianen* i Stockholm.

Ett fullständigt utrustadt apotek är försedt med följande lokaler: *officinen*, där den slutliga tillredningen af läkemedel och expeditionen till allmänheten äger rum, *materialkammaren*, där större förråd af i officinen ofta behöfliga läkemedel förvaras, *laboratoriet*, där sådana läkemedel beredas, som få hållas i förråd och ej lämpa sig för tillredning i officinen, *stökammaren*, där läkemedlens mekaniska findelning i större skala sker, *källaren* och *drogkammaren*.

Officinen.

Hyllfack med ståndkär. Kring väggarna i denna ståldfack och hyllfack, de senare fyllda med ståndkär. Lådacken och hyllacken inom afbalkningen i rum 113, vägg I, 27 förskrifva sig från Slottsapoteket å Drottningholm, 27. För att utställa ståndkär har hyllfacket vid inredningen i

Fig 9, 10. Ståndkär, 42, 36.

museet utökats till att täcka för hela väggen. I dessa fack ha exponerats svenska ståndkär, där ej annat angifves, från 1700-talets senare hälft. Till skillnad från de cylindriska ståndkärlen med lock benämnas de kannliknande med pip *sirupskär*.

De 4 ståndkärlen, 28, af lergods och 5 sirupskär, 29, 29 äfven af lergods, från *Ystad*; 3 ståndkär, 30, fajans, sign. 30

Fig. 11, 12. Ståndkär, 54, 39.

Sölvesborg, fig. 15; 3 ståndkär, 31, Marieberg?, från *Smedjebacken*; 4 ståndkär, 32, Rörstrand 1770, från *Sala*; 1 sirupskär från *Vadstena* och 2 ståndkär från *Vasen* i Linköping, 33, fajans, sign. Rörstrand; 5 ståndkär, 34, sign. Rörstrand 1769, från *Härnösand*; ett sirupskär, 35, sign. Rörstrand, från *Skänninge*; de 12 ståndkärlen, 36, fig. 10, äro tillverkade vid Rörstrand, och de 15 å de tre nedre hyllorna, 37, vid Marieberg, alla från Slottsapoteket å Drottningholm; 12 ståndkär, 38, märkta »Georgii» och I. H. S., 10 i en grupp och 2 större i samma fack nederst, sign. Marieberg, och 2 dylika, tillverkade vid Rörstrand, 39, fig. 12, från *Serafimerlasa* 39

Nr.

- 40 *rettets apotek* i Stockholm; 5 ståndkär af fajans, 40, fig. 13, sign. Marieberg 1779, ett från *Kristinehamn*; 8 ståndkär, 41, Mariebergfajans, 6 från Bäfvern i *Västerås*, 2 från *Medevi*. I hyllan till höger finnas jämväl 10 dylika kär af samma form, men olika storlek, alla från *Västerås*; ett ståndkär, 42, fig. 9, af fajans, med H E R S i monogram = Hedvig Eleonora Regina Sveciæ. Om det härstammar från denna drottningens tid, är det senast från 1700-talets början och således äldre än öfriga här utställda apotekskär. Förmodligen från Slottsapoteket å *Drottningholm*. 4 ståndkär, 43, Mariebergfajans, från Kronan i *Eskilstuna*. 5 ståndkär, 44, Rörstrandsfajans, med I H B utan härkomstuppgift; 3 ståndkär, 45, Rörstrand, ett af dessa från *Uggla* i Stockholm; 2 ståndkär, 46, Rörstrand, från *Skänninge*; 1 ståndkär, 47, Rörstrand, från *Falköping*; 2 ståndkär, 48, flintporlin, Rörstrand, från Kronan i Stockholm; 1 sirupskär, 49, Rörstrandsfajans, från *Skänninge*; 3 sirupskär, 50, sign. Rörstrand 1777, från *Nora*; 1 sirupskär för olja, 51, Rörstrandsfajans, från *Skänninge*; 4 sirupskär, 52, fajans, från Kronan i *Norrtälje*; 1 sirupskär, 53, fig. 14, Rörstrandsfajans; 1 ståndkär, 54, fig. 11, fajans, från *Uddevalla*; 1 ståndkär, 55, Rörstrandsfajans, jfr 36; 1 sirupskär, 56, fajans från Rörstrand; 3 sirupskär, 57, sign. Marieberg 1777; 1 sirupskär, 58, Rörstrandsfajans, från *Skänninge*; 2 sirupskär, 59, Rörstrandsfajans, från *Uddevalla*; 2 ståndkär, 60, fajans, från *Nora*; 5 sirupskär, 61, fajans från *Falkenberg*; 4 sirupskär, 62, Rörstrandsfajans, från *Smedjebacken*; 4 sirupskär, 63, fajans från Göta Lejon i *Karlskrona*.

Af denna förteckning öfver apotekskär torde framgå, huru starkt de inhemska fajansfabrikerna Rörstrand och Marieberg anlåtats under 1700-talets senare hälft. Deras produkter blefvo tydligen spridda öfver hela landet norr om Skåne.

- Bland de kär, som här utställts, finnas några, hvars innehåll torde förtjäna ett omnämnande. Bland de med 40

Nr.

betecknade finnes ett ståndkär signeradt *Axungia Serpentis*, ormister, en drog, som ännu var officiell i Pharmacopoea Suecica af år 1775. Under 41 finnes ett kär signeradt *Axungia Ursi*, björnister, och ett kär med signaturen *Oleum Lumbricorum*, dagmaskolja, hvilken enligt Pharmacopoea galeno-chymica Holmiensis, bereddades ge-

Fig. 13, 14. Ståndkär, 40; sirupskär, 53.

nom kombinerad digestion och kokning af dagmaskar med olivolja. Ett tredje bär signaturen *Theriaca*, detta berömda universalläkemedel, som af kejsar Neros lifläkare Andromachus komponerats för denne kejsares räkning. Enligt Pharmacopoea galeno-chymica Holmiensis bestod teriak af 66 olika ingredienser uppdelade i olika klasser. Som en viktig beståndsdel ingick i denna komposition ormkött. Vid beredningen skulle de till hvarje klass hörande beståndsdelarna gruppvis uppställas och besiktigas af vederbörande magistratspersoner eller collegii medici ombud, hvarpå i deras närvaro sammanblandningen ägde rum enligt en mycket minutiös föreskrift. Bland de med

Nr.

ändamål. De i hyllfacken utställda apotekskärlen äro i allmänhet ej äldre än 1800-talet.

- 86 I facket 86 exponeras ståndkär af glas, dels från officiner dels från materialkammare från apotek å följande
90, 91 orter: 90, från *Nordstjernan* i Stockholm; 91, 3 svarta från
92, 93 *Vimmerby*; 92, 3 ofärgade från *Skänninge*; 93, 2 ofärgade
94, 95 från *Karlskrona*; 94, 5 gröna från *Hudiksvall*; 95, 2 ofär-

Fig. 17, 18. Ståndkär, 113, 129.

- 96 gade från Fläcka Örn i *Malmö*; 96, 4 ofärgade från *Hedemora*; 97, 2 gröna från *Kronan* i *Ulricehamn*; 98, 2 ofärgade från *Växjö* och 99, gröna från *Visby*.
87 I hyllfacket 87 följande: 15 ståndkär af tenn med inre
100 kär af lergods, 100, från Fläcka Örn i *Malmö*; 6 sirupskär af lergods, 101, sign. A. S., Höganästillverkning, från
101 apoteket Kärnan i *Hälsingborg*; 2 sirupskär, 102, Rörstrands fabrikat, från *Kopparberg*; 3 sirupskär, 103, från
102 *Hudiksvall*; 77 ståndkär, 104, af slipadt glas från *Lidköping*; 4 ståndkär, 105, af slipadt glas från *Hjorten* i
103 *Örebro*; 2 ståndkär, 106, af tenn, från Fläcka Örn i *Malmö*;

Nr.

- 1 ståndkär, 107, af tenn från *Ängeln* i Stockholm; 20 stånd- och sirupskär af fajans, 108, Rörstrands tillverkning, från *Västerås*; 4 ståndkär af stengods, 109, från *Ljungby*; 3 ståndkär, 110, af Rörstrandsfajans, från *Västerås*, *Gränna* och *Oskarshamn*.

- I hyllfacket 88, följande från följande apotek: 5 ståndkär, 111, af porslin, från *Hjorten* i *Örebro*; 16 ståndkär, 111

Fig. 19 Ståndkär 128; Fig. 20 Sirupskär, 115.

- 112, af porslin, från Kärnan i *Hälsingborg*; 37 ståndkär, 113, fig. 17, af porslin, från *Ulricehamn* (dessförinnan ha de tillhört apoteket *Kronan* i *Göteborg*); ett ståndkär, 114, af porslin, från *Kronan* i *Göteborg*; ett sirupskär, 115, fig. 20, af fajans, från *Kronan* i *Uppsala*; 2 ståndkär, 116, af fajans af Rörstrands tillverkning, från *Kopparberg*; ett ståndkär, 117, af fajans från *Enhörningen* i *Göteborg*; 5 ståndkär, 118, fajans, sign. Gustafsberg, från *Göta Lejon* i *Karlskrona*; ett ståndkär, 119, af stengods, sign. Rörstrand.

Nr.

- 120 Sex ståndkär, 120, af Rörstrands tillverkning, från *Ystad*;
 121 17 ståndkär, 121, af fajans, sign. Rörstrand, från *Lejonet i Fön-*
 122 *köping*; 2 ståndkär, 122, fig. 16, af fajans, sign. Rörstrand, från
 123 *Svanen i Lund*; 4 ståndkär, 123, af fajans, från *Serafimer-*
 124 *lasarettets apotek* i Stockholm; 4 ståndkär, 124, af porslin,
 125 från *Kronan i Uppsala*; 1 sirupskär, 125, af porslin, Rör-
 126 strand, från *Kristinehamn*; ett ståndkär, 126, af porslin,
 127 från *Ystad*; 1 ståndkär, 127, af fajans, från *Oskarshamn*;
 128 7 ståndkär, 128, af fajans, från *Upplands vapen*, sedermera
 129 *Lejonet*, i *Uppsala*; 6 ståndkär, 129, af porslin, däraf
 130 4 från *Ystad*; ett ståndkär, 130, af fajans med träbotten;
 131 8 sirupskär, 131, af fajans, från *Kärnan i Hälsingborg*.
 127—131 Alla kärnen betecknade 127—131 äro tillverkade vid Rör-
 132 strands porslinsfabrik. 6 sirupskär, 132, af fajans, både
 från *Gustafsberg* och *Rörstrand*, från *Göta Lejon i Karls-*
krona.
 133 Två ståndkär, 133, af porslin, från *Växjö*; 4 sirupskär,
 134, 135 134, af porslin, från *Hjorten i Örebro*; 4 sirupskär, 135,
 136 af porslin, från *Gripen* i Stockholm; 3 sirupskär, 136,
 137 af porslin, från *Vrigstad*; 2 sirupskär, 137, af porslin,
 138 från *Norrtälje*; 7 sirupskär, 138, af porslin, Rörstrands
 139 tillverkning, från *Alingsås*; 5 ståndkär, 139, af fajans, sign.
 140 Rörstrand, från *Ängeln* i Stockholm; 1 ståndkär, 140, af
 141 fajans, *Gustafsberg*; 2 ståndkär, 141, af porslin, Rörstrand,
 142 från *Örnen i Karlstad*; 2 sirupskär, 142, af porslin, Rör-
 143 strand, från *Kopparberg*; 2 sirupskär, 143, af porslin,
 Rörstrand, från *Örnen i Karlstad*.
 89 I hyllfacket 89 äro de flesta kärnen af trä, oftast med
 målade signaturer, från följande apotek: 3 fodral, 144, till
 144 flaskor för flyktiga oljor, från *Falun*; 8 gulbruna ståndkär,
 145, 146 145, från *Hudiksvall*; 6 bruna, 146, från *Borås*; 6 röd-
 147, 148 bruna, 147, från *Askersund*; 2 bruna, 148, från *Sala*;
 149, 150 6 gråhvita, 149, från *Medevi*; 2 gråhvita, 150, från *Vad-*
 151, 152 *stena*; 10 svartblå, 151, från *Ronneby*; 10 gröna, 152, från
 153, 154 *Nora*; 10 blågrå, 153, från *Norrtälje*; 10 blå burkar, 154,
 155 af papp, från *Grythytted*; 3 blekgröna, 155, från *Smed-*

Nr.

jebacken; 3 gråhvita, 156, från *Vadstena*; 8 gröna, 157, 156, 157
 från *Marstrand*; 16 mörkbruna, 158, från *Sollefteå*; 9 158
 gula, 159, från *Falun*; 18 röda, 160, från *Hedemora*; — 159, 160
 6 bruna, 161, från *Ulricehamn*; 4 gröna, 162, från *Nora*; 161, 162
 4 gröna, 163, från *Ljungby*; 10 hvita, 164, från *Mönsterås*; 163, 164
 10 gråhvita, 165, från *Umeå*; 10 gröna, 166, från *Luleå*; 165, 166
 11 blå, 167, från *Visby*; 18 gula, 168, från *Hedemora*. 167, 168

Receptur. Inom afbalkningen, rum 113, fristående från
 golvet en receptur, disk, där det löpande arbetet med be-
 ställda läkemedel förrättas, 169, från *Slottsapoteket å Drott-* 169
ningholm, fig. 1. I rum 114, fristående framför vägg II, lika-
 ledes en receptur, 170, som tillhört apoteket i *Lidköping*, 170
 fig. 3. På denna 2 lösa ständare för att uppbära vågar.
 Framför fönsterväggen en uppsats från en receptur från
Soanen i Stockholm, 171. 171

Vågar. På recepturen från *Drottningholm* äro placerade
 en recepturvåg, 172, från *Säter*. Upphängda på receptur- 172
 uppsatsen äro hand- och dispenseringsvågar, 173 från *Mar-* 173, 174
strand, med hornskålar, 174, med kopparskålar, 175, båda 175, 176
 från *Varberg* och 176 från *Förgyllda Korpen* i Stockholm. 177
 På fönsterväggen en recepturvåg, 177, på väggen invid in- 177
 gången till afskrankningen en större handvåg, 178, från 178
Falköping. På recepturen i rum 114, 170, finnas följande: 170
 recepturvåg, 179, från *Ljungby*; handvågar, 180, från *Kisa*; 179, 180
 181, från *Varberg* och, 182, från *Falköping*; recepturvåg 181, 182
 183, från *Lejonet* i Stockholm. På fönsterväggen till 183
 vänster om recepturuppsatsen hand- och dispenseringsvågar, 184
 184, från *Lejonet*, *Förgyllda Korpen* och *Gripen* i Stock- 184
 holm samt från *Norberg*, *Köping* och *Oskarshamn*. Små 185
 bessman af trä, 185, från *Skänninge* och *Askersund* (2 185
 stycken), af metall med träfodral från *Köping*. Pyndare 186
 i plana träfodral, 186, utan härkomstuppgifter. Under re- 186
 cepturuppsatsen på väggen: handvågar: 187 från *Falkö-* 187
ping, 188 från *Dannemora* och, 189 från *Gripen* i Stock- 188, 189
 holm; stativvåg, 190 från *Mönsterås*; milligramvågar i glas- 190
 skåp, 191 från *Örjäng*; 192, sign. *Hamberg*, *Upsala*, från 191, 192

Nr.

193, 194 *Mörsil* och, 193, från *Falun*; 2 kemiska vågar 194, 195, 195, 196 den förra från *Härnösand*; 3 justeringsvågar: 196, som skall 197 ha tillhört Jöns Jakob Berzelius, från *Vimmerby*, 197, från 198 *Enköping* och 198.

I lådan till höger å väggen ett tiotal dispenseringsvågar, 199 199, från *Gripen* i Stockholm, från *Kronan* i *Norrköping*, *Hofva*, *Hörby*, *Kisa* och *Norberg*. Bland dessa finnas vågar, hvars skålar äro af silfver eller horn.

200 På väggen invid ingången i rum 113 laboratorievåg, 200, med 15 stycken vikter af järn, från *Korpen* i Stockholm.

Vikter. Åtminstone sedan 1600-talets midt, men antagligen sedan äldre tider använde apotekarne i Sverige liksom i utlandet vikter tillhörande ett särskildt viktsystem, som var olika mot de i landet eljest brukliga. Denna, den s. k. *medicinalvikten*, går tillbaka på den vikt, som fanns i hansestaden Nürnberg. Denna fick användas vid handel med läkemedel, eljest skulle landets vanliga tillämpas. Genom en förordning af år 1857 aflystes medicinalvikten. Hvilka vikter, som tillhöra detta system, deras utseende namn och beteckningar framgår af fig. 21, en reproduktion af ett kopparstick, hvartill plåten finnes å utställningen, 201 201, ett medicinal skålpund delades i 24 lod eller 12 uns, hvar uns i 8 drachmer eller kvintin, hvarje drachma i 3 skruppel och hvarje skruppel i 20 gran. En libra = ett skålpund = 12 uns = 96 drachmer = 288 skruppel = 5,760 gran. På den största af de vikter i lodform, som förvaras

202 i lådan, 202, som enligt tryckt etikett innehåller »Medicinal Likare Wigter Från en libra til och med $\frac{1}{4}$ gran 24 delar», äro alla dessa siffror meddelade jämte uppgiften, att 7,416 ass går på skålpundet. Den är krönt i Stockholm 1760 och omkrönt 1771 samt har tillhört Enhörningen i *Göteborg*. Öfriga i samma låda å fönsterväggen utlagda vikter

203 äro i allmänhet yngre, 203, från 1800-talet. Man observere de skiftande former, i hvilka vikterna äro tillverkade. På recepturen från Drottningholm i rum 113 äro också

204 viktsatser exponerade, 204, från Farmaceutiska Institutet

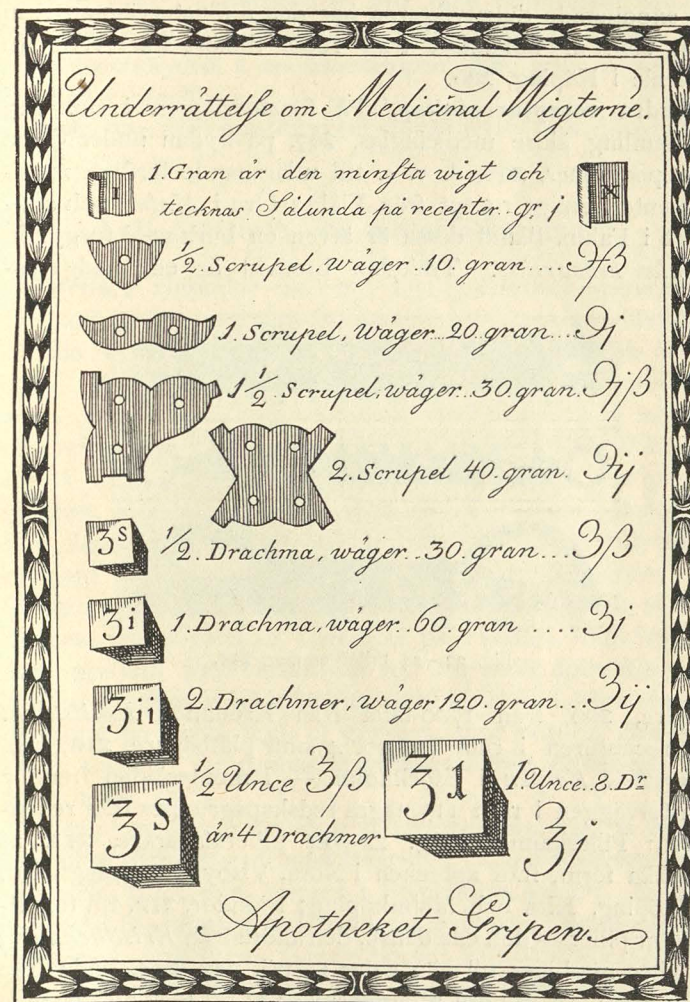
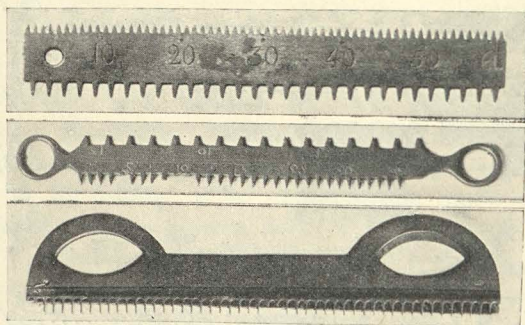

Fig. 21. Afbildningar af medicinalvikter. Orig. ett kopparstick, Rum 114.

N:r.

och, **205**, en sats unsvikter i lodform, krönta 1847. Bland de exponerade dukatvikterna har den å fönsterväggen, rum 113, som är holländsk från 1689, tillhört Carl Wilhelm Scheele i Köping, **206**.

Andra recepturedskap. På fönsterväggen i rum 113 en samling äldre medicinglas, **207**, på hyllan under dessa **208** 4 expeditioner, **208**, d. v. s. till utlämnande färdiga medikamenter, enligt recept från Fläcka Örn i *Malmö* och apoteket i Falun. Bland dessa är äfven en burk med förgyllda *Pilula bezoartica*. Träkulan bredvid är en bindgarns-

Fig. 22—24 Pillerkammar, **211**.

209 hållare, **209**, från 1700-talet från Kronan i *Eskilstuna*.
210 På recepturen i rum 114 stå 4 små plåtbägare, **210**, från *Förgyllda Korpen* i Stockholm. — I monterlädan framför fönsterväggen i rum 113 några redskapsgrupper från recepturen: Pillerkammar, fig. 22—24 pillerafskärare, **211**, af af olika form, från apoteken i Nora, Visby, Drottningholm, **212** Falköping, Kisa och Malmköping; träkulor, **212**, till försilfring af piller — den ena dansk, den andra från *Kristinehamn*; **213, 214** 2 piller maskiner till alla delar af trä, **213, 214**, båda från *Alingsås*; två mindre pillermaskiner af trä med afskärare af metall, **215, 216** från *Korpen*, **216**, från *Hjorten*, båda i Stockholm; en större pillermaskin med marmorskifva och afskärare af **217** mässing, **217**, från Kronan i *Göteborg*; recepturskedar och

N:r.

salvspadar, **218**, af mässing, järn och horn från åtskilliga olika apotek; receptstämplor, **219**, med tillhörande, nedanför dem utlagda afdrag, från skilda apotek. I rum 114 på fönsterväggen 2 apoteksstämplor, **220**, från *Hörby* och **220** *Uggla* i Stockholm.

Disk, 221, för expedition till allmänheten, från *Lidköping*. **221**

Laboratorium och materialkammare.

Mortlar, rifskålar m. m. Det pulveriseringsverktyg, som oftast förekommer, är morteln. Sådana äro utställda i båda rummen. I rum 113 inom afskrankningen finnas flera. Såväl mortel som pistill, **222**, af svarfvadt pockenholtz, från *Skara*; **223**, af malm, med pistill, med inskriften HKBWR ANNO 1719, från *Ronneby*; **224**, af malm, ANNO 1664, från *Horsens* i Danmark; **225**, med pistill, gjutjärn, med utom årtalet 1688 några otydliga bokstäfver, från *Stockholm*; **226**, af täljsten, med fot och pistill af trä, obekant härkomst. På pallan under monterbordet vid fönsterväggen följande: **227**, af gjutjärn med pistill af smidesjärn, märkt med LF i stämpel på 2 ställen, från *Sköfde*; **228**, gjutjärn med inskriften MDCS, 1668, från *Kalmar*; **229**, af gjutjärn med inskriften NAS, 1664, från *Ulricehamn*; **230** därjämte en gryta, **230**, af gjutjärn, med pistill af järn med långt träskaft, för rifning af gräsalfva, från *Enhörningen* i Stockholm.

I rum 114 framför vägg II på egen fot, **231**, af malm, invändigt blankskurad, med inskriften Julius Friederich Friedenreich, 1686, från *Svanen* i Stockholm, fig. 25. På hyl-lorna vid fönsterväggen följande: **232**, mortel liksom pistill af malm med inskriften: Georg Brandt ANNO MDCLXXXIII, från *Korpen* i Stockholm; **233**, af malm med 1642 och en sköld med bomärke och bokstäfverna I L S A T D, från *Södertälje*; **234**, af gjutjärn, från *Oskarshamn*; **235**, dito, från *Kisa*; **236**, dito, sign. Lyckeby gjuteri, från Upplands vapen, **236**

- 237, 238 *Uppsala*; 237 af trä med svarfvad pistill, från *Skänninge*; 238, 239 rifskål af malm, sign. C. Törnsten, 1818, från *Sundsvall*; 239, 240 af täljsten, 240, dito, från Enhörningen i *Göteborg*, med 441 pistill af glas, från *Köping*; 241, två mortlar af grönt glas 442 med pistill, från Kärnan i *Hälsingborg*; 242, af grönt glas 243 från Enhörningen i *Göteborg*; 243, två med pistiller af grön- 244 brunt glas, från *Visby*; 244, med pistill af grönbrunt glas,

Fig. 25 Mortel, 231.

- 245 från Enhörningen i *Göteborg*; 245, två af marmor, den ena 246 med sten- den andra med träpistill, från Enhörningen i 246 *Göteborg*; 246, af täljsten, från *Örebro*, med pistill, från 247 *Varberg*. Handkvarn af kalksten, 247, från Bäfvern i *Västerås*; rum 248 113: olje- och tinkturpress, 248, från *Ugglan* i Stockholm; 249, 250 saltkrossare, 249, från Lejonet i *Kalmar*; rum 114 250, perfo- 251 rat af järn-bleck och sikt, 251, från *Ugglan* i Stockholm; 3 sikt- 252 trummor, 252, med bottnar af pergament, hvartill användts

gamla pärmefref. En märkt »China sikt». Alla från Enhörningen i *Göteborg*.

Ståndkärl. Stora, i rum 113: »Oljekruka», 253, lergods; 253 »damejeane», 254, för olja eller syra, lergods, från *Alingsås*; 254 255, lergods, från *Falkenberg*; krus, 256, stengods, från 255, 256 *Ugglan* i Stockholm; 257, grönmåladt lergods med järn- 257 lock, från *Korpen* i Stockholm. I rum 114 på en hylla vid fönsterväggen: sirupskärl, stengods, 258, utan härkomst, 258 7 ståndkärl, af glas, 259, från flera håll såsom: *Askersund*, 259 *Skänninge*, Göta Lejon i *Karlskrona* och *Korpen* i Stock- holm.

Labatorieapparater. Bland de å vägg II i rum 113 utställda apparaterna märkas följande: närmast dörren retor- 260 ter, 2 af glas och 1 af lergods, 260, från Upplands vapen i 260 *Uppsala*, 2 af lergods, 261, från *Ugglan* i Stockholm och 261 1 af stengods, 262, från Kärnan i *Hälsingborg*. Destilla- 262 tionsapparat, 263, af grönt glas för »destillatio per ascensum» 263 — se bilden å väggen — består af kolf och hjälm med alembik (afledningsrör), från *Marstrand*; retort, 264, af 264 grönt glas, från slottsapoteket å *Drottningholm*. Destilla- tionsapparater bl. a., 265, från *Visby* — jfr bilden å väggen, 265 som visar apparaten i fullständigt skick — och 266, öfre 266 delen från *Askersund*, nedre delen från *Lidköping*, af glas, för »destillatio per descensum», ett förfarande, som åskåd- liggöres genom närsittande bild å väggen.

På pallen framom ofvannämnda en tubulerad retort, 267, 267 af stengods, sign. med stämpel »Helsingborg», från *Farma- ceutiska institutet* i Stockholm; placerad i sandbad på en (ny) eldstad af plåt, retort af stengods med förlag, 268, 268 den förra sign. »A», »Höganäs» från Kronan i *Linköping*, den senare från *Högsby*. Å den efterbildade spisen med spiskappa följande: en tubulerad retort med förlag, 269, af 269 glas, från *Ribe*; destillationsapparat, bestående af kolf med alembik och tubuleradt förlag, 270, från *Askersund* jämte 270 en ugn af lergods från *Ugglan* i Stockholm. Destillations- apparat, 271, bestående af kolf, tubulerad alembik och 271

Nr.

förlag, af stengods, från *Korpen* i Stockholm. I bränslefången under spisen deglar af eldfast lera, 272, från skilda håll.

Till höger om den stora spisen på väggen: en tubulerad retort af glas med glascylinder, 273, den förra från *Hedemora*, den senare från *Askersund*, för uppsanling af gaser; digestionsapparat, s. k. »dubbelpelikan», 274, af glas, från Danmark; 2 sammanfogade retorter, 275, af glas, illustrerande operationen »destillatio per filtrum». Innan ännu filtrering genom papper kommit i bruk, begagnade man sig af denna apparat för att klara en vätska. I den ena af retorterna fylldes vätskan och därefter nedhängdes i denna vekegarn, som med sin andra fria ända fick nedhänga i den andra retorten. På grund af hårrörskraften neddroppade sedan i mottagningsretorten en mer eller mindre klar vätska. Digestionsapparat, 276, sammansatt af partier, som kommit dels från Kronan i *Eskilstuna*, dels från Kronan i *Uppsala*; en liknande, 277, från *Nora*, hvars utseende i fullständigt skick framgår af den vidstående teckningen; apparat för med digestion förbunden destillation, 278, från *Flensburg* i Schleswig-Holstein; en stickhäfvert, separertratt, 279, från *Mariestad*; 3 trattar, 280, af glas, från Kronan i *Göteborg* och *Lejonet*, *Sköfde*; 2 långhalsade flaskor af glas, 281, från *Hudiksvall* och *Skellefteå* och 2 små förlag af glas, 282, från *Laholm* och Kronan i *Göteborg*. På pallen framom dessa en alkemistugn, 283, med en degel af eldfast lera, som tillhört bergshauptmannen August Nordenskjöld, f. 1754, † 1792, en ifrig alkemist, som offrade en ej obetydlig förmögenhet på alkemistiska experimenter.

En destillationsapparat, 284, obetydligt yngre än förut beskrifna — sannolikt ej äldre än från midten af 1800-talet — fullständigar laboriefafdelningen, utställd i hörnet mellan vägg II och III, från *Sala*. Apparaten består af ångpanna med ledningar dels till destillationspannan för beredning af aromatiska vatten, dels till en stänklaska för

Nr.

beredning af destilleradt vatten. Afledningsröret från destillationspannan och ångröret från stänklaskan äro förenade med hvar sin kylare, som matas med vatten från en å vägg anbringad cistern. Till denna uppumpas vattnet med en pump med vattentunna. Under kylarnas afloppsror märkas mottagningskärl, ett för aqua Foeniculi, ett för destilleradt vatten.

Vid fönsterväggen i samma rum, 113, några apparater, som troligen funnits i apoteket i *Köping* på *C. W. Scheeles* tid: en alembik, 285, och 5 retorter, 286, af blått glas samt 285, 286 en tratt, 287, af brunt glas. Den sistnämnda kommer senast 287 från *Södertälje*, jfr sid 6.

I bordmontern framom fönsterväggen i rum 113 en 200-gradig termometer, 288, i fodral, från *Skellefteå*, och ett 288 blåsrör af glas för kemiska ändamål, 289, från *Kristinehamn*. 289 På fönsterväggen i vägglådan till vänster om recepturuppsatsen, 171, några areometrar, som användas för 171 att taga reda på ett ämnes specifika vikt; 290 är stämplad 290 med tre kronor och »Francesco Cetti juste en Inst. Metheorologique à Stockholm», 291 bär påskriften: »Väger 3,248 291 ort. justerad af C. E. Collin 1836 27/2 F. C.» samt en stämpel med »tre kronor», från *Örebro*.

I rum 114 på en fristående monter några större laboriefapparater: en Liebig's kylare, 292, af plåt på stativ af 292 trä från *Sköfde*; kylare af koppar, 293, från *Alingsås*; 294, en extraktionsapparat för framställning af ormbunksextrakt, 293, 294 från *Ugglan* i Stockholm; 2 apparater för beredning af kolsyradt vatten, den ena, 295, från *Kristinehamn*, den 295 andra, 296, från *Norrtälje*; apparat af gjutjärn med omrörare, 297, för bränning af magnesia, från Kronan i 297 *Göteborg*.

På hyllorna på fönsterväggen i rum 114 följande mindre föremål: tvättflaska, 298, af glas, för gaser, från *Falun*; 2 298 florentiner förlag, båda af glas, 299, från *Kärnan* i *Hälsingborg*, 300, från *Upplands vapen* i *Uppsala*; tratt, 301 af glas 300, 301 med omböjd pip, från *Lejonet* i Stockholm, 7 stycken men-

Nr.

- 302, 303 surer, mätglas, 302, från olika apotek; 2 trattar, 303, af
 304 grönt glas, från Lidköping; tratt, 304, af förtent koppar,
 305 från *Stockholm*; 2 ringar, 305, för åstadkommande af dia-
 306 lysering, från Kronan i *Göteborg*; 4 filterkoner, 306, af
 307 porslin, från *Korpen* i *Stockholm*; filterkoner, 307, af
 porslin, från Enhörningen i *Göteborg*; 3 mått af tenn,
 308, 309 308, från *Valdemarsvik*; 4 mått af tenn, 309, från *Alingsås*;
 310 2 dekoktkärl af förtent järnbleck, det ena, 310, från *Ugglan*
 311 i *Stockholm*, det andra med press, 311, från *Kisa*. En
 313 mindre spritbrännare, 313, från Enhörningen i *Göteborg*; la-
 314 pisformar, 314, från *Sköfde*, *Kristinehamn* och *Hjorten* i
 315, 316 *Stockholm*; blåsrör, 315, från *Grythytted*; spritlampor,
 317, 318 316, från *Falkenberg*, 317, från Enhörningen i *Göteborg*, 318,
 319 »aeliopil», från *Sköfde*, 319, »enligt Berzelius» från Kronan
 320, 321 i *Göteborg*; 2 vätgaselddon, 320 från *Hudiksvall* och, 321,
 från *Göteborg*.

Till jämförelse med de här utställda föremålen torde det
 vara af intresse att meddela den förteckning, som återfinnes
 i Anders Jahan Retzius: *Kort Begrep af Grunderne til*
Pharmacien, *Stockholm* Anders Jac. Nordström 1778, öfver
 hans samtids vanligaste apoteksredskap.

»Retorter af järn, tubulerade, eldfast lera, glas.

Kolfvar af glas (cucurbitae, recipientes, excipula, phialae).

Glashattar med Snabel (Alembici) och utan (Aludels,
 alembici cœci).

Destillerpanna af Koppar med Hatt väl förtente, samt

Kyhlfat (refrigeratorium) med Tenpipa.

DestillerHattar af Ten, Koppar, oförtent.

Evaporerskålar (Patinæ evaporatoriæ).

Kättlar af Ten, Koppar, förtente.

Grytor af järn, Tålgsten, eldfast lera.

Deglar (crucibula, Tigilla).

Ingiute (conus fusorius).

Papinii gryta.

Burkar af glas, porcelaine, lera.

Flaskor af åtskild skapnad.

Dosor af träd.

Lådor.

Sandcapell (Furnus Catinorum Arenae)

Wattenbad (Balneum Maris).

Windugn (Furnus Anemius portatilis).

Smältugn (Furnus fusorius).

Reverbererugn (Furnus Reverberius).

Destillerugn (Furnus vesicae).»

»De öfrige Pharmaceutiske verktyg äro,» säger Retzius
 vidare:

»Wägsålar (Balances) af åtskillig storlek.

Mortlar (Mortaria) af Malm, Järn, Marmor, Serpentin,

Glas. De låga och flata kallas Rifskålar.

Rifsten med löpare (Porphyr cum cursore).

Filar och Raspar (Limæ, Scobinæ).

Siktat (cribra) af flor och hårduk.

Durkslag (perforatum).

Trattar (infundibula) af glas och förtent Järn-bleck.

Skedtrattar (vitra hypocleptica).

Sildukar och Filtra.

Präss (Prelum).

Järnringar at afskåra glas med.

Eldskyfflar (Batilla).

Tänger (forcipes) eldtänger, degeltänger.

Skumslef (cochlear despumatorium).

Spadar (Spatulae) af Träd, Järn, Silfver.

Ingjute för Frätsten (Modulus pro lapide infernali).

Skärbräde med Knifvar (Tabulae incisoriae cum
 cultris).

Tenakler (Sustentacula).

Stråkransar (Circuli straminei).

Pillermått (Mensura pilularis).

Ask til pillers förgyllning och försilfring (Scatula deau-
 ratoria).»

Hus- och reseapotek.

I äldre tider voro i Sverige apoteken relativt få och kommunikationerna dåliga. Under sådana förhållanden lade sig korporationer liksom enskilda till med ett mindre förråd läkemedel för att ha dem till hands vid förekommande behof. Det är ej blott på de stora gårdarna, dit sådana husapotek anskaffats, på prästgårdar och i burgnare borgerliga hem saknades de sällan. Äfven brukade man ofta medtaga mindre medikamentförråd på de dåtida långsamma och tidsödande resorna. Många sådana, ofta pryddligt gjorda skrin, kistor eller askar, torde ännu finnas kvar. Några prof äro här utställda.

- 322 I rum 113 står midt på golvet en stor kista, 322, med inskriften: Westgötha Dahls Kgl. Regte, således regementets apotekslåda. I rum 114 finnas flera mindre: på disken, 221, ett synnerligen elegant, 323, med följande tryckta etikett på lockets insida: »Hus- och Reseapothèque Tillagat på Kongl. Hof. Apotheket Hvita Björn i Stockholm af Hindr. Schultz Hindrichson 1786»; på fönsterväggen »Socken Apoteks Tabell», författad af J. D. med bilder af ett apoteksskåp och af medicinalvikterna, tryckt 324 hos Nyström och Stolpe i Stockholm 1760, 324. Därunder 325 ett reseapotek, 325, med promemoria öfver hvad det innehåller; därunder ett dylikt, 326, som tillhört Gust. Wilhelm Horn; ett skrin, beklädt med pressadt läder, »Hus- och reseapothek tillagadt å apotheket Gripen den 24 juli 327 1815», 327, innehåller diverse medikamenter, som under senare tid blifvit ånyo ifyllda å apoteket Svea i Trelleborg under J. G. Smiths tid. Bilagdt reseapoteket är ett litet häfte: Rosén von Rosensteins Hus- och Reseapotek, 4:de uppl., Stockholm 1803. I vägglådan intill, 3 miniaturapotek: 328 med bevarade läkemedel har tillhört grefve Wachtmeister, Kristineholm; 329, en plåtlåda med flaskor, sign. »Kongl. Acad. Apoth. i Upsala». Ett af dessa innehåller

enligt medföljande beskrifning »Räddningsmedel, som böra i nedanstående ordning försökas med hvarje till utseendet afleden person; föreskrefne af Konungens Förste Lif-Medicus Herr Doctor Westring». Äfven en liten broschyr medföljer, som innehåller »Beskrifning om Lifs Pusten», 2 uppl., Stockholm 1811, jämte förteckning öfver räddningsmedel för en skendöd. Verkningen af nämnda »Lifspust», som skulle anbringas i näsborrarna, grundade sig på att kväfvat medelst en liten sugbälg skulle aflägsnas ur lungorna samtidigt med att atmosfärisk luft med en blåsbälg inpressades i desamma.

I hörnet nära vägg I äfven några husapotek: 330, tilllagadt å apoteket *Kronan* i Stockholm af apotekare Georgii med handskrifven bruksanvisning; 331, ett liknande från 331 början af 1800-talet med flera slipade glasflaskor märkt »Ulfhäll, Strängnäs»; 332, ett elegant, liksom 323 tillagadt 332 af Schultz på Hvita Björn 1797 med samma etikett i locket och bild af medicinalvikterna. Skall ha tillhört prinsessan Sofia Albertina, Gustaf III:s syster.

Minnen. Personliga minnen efter apotekare, som också belysa andra sidor af samfundslifvet, finnas i någon mån utställda. Så ett *brandförsäkringsbref*, 333, för *Carl 333 Vilhelm Scheele* å apoteksgården i Köping af den 2 nov. 1784. Första upplagan af *Pharmacopoea Svecica*, 334, till- 334 ägnad *Scheele* af *Regium Collegium medicum* i Stockholm. Vidare ett exemplar af *Pharmacopoeja Holmiensis galeno chymica*, 335, som varit använt på Köpings apotek under 335 *Scheeles* tid. Å dess försättsblad står »Köpings Apotheque tillhörig den 8 juli 1764», å titelbladet »Hindric Pohl Bacheus».

Å fönsterväggen finnas följande diplom och handlingar: *Provisors- och apotekardiplom*, 336, utfärdadt den 19 febr. 336 1811 af K. Collegio Præses, vice Præses och assessorer för pharmacie kandidaten Gustaf Högberg, som dessutom utnämndes till apotekare i Skänninge. *Provisorsdiplom*, 337, 337 utfärdadt den 30 april 1829 af Ordföranden, vice Ordfö-

- randen, Medicinalråd och assessorer i K. Maj:ts Sundhets-Collegium för Pharmacie Kandidaten A. Ericsson. *Provisorsdiplom*, 338, utf. den 1 mars 1852 af Ordföranden och ledamöterna i Kungl. Sundhetscollegium för pharm. kand.
- 339 J. F. O. Holmberg. *Privilegiebref*, 339, utf. den 22 mars 1867 af konung Carl XV för apotekare Oskar Holmberg.
- 340 *Köpekontrakt*, 340, af den 16 sept. 1754, å 60,000 daler kopparmynt mellan apotekaren Johan Scharenberg och arvingarne till apoteket Korpen i Stockholm. *Förbindelse*,
- 341 341, utfärdad på heder och tro den 1 nov. 1843 af apotekarna i Stockholm, att obrottsligt följa de i medicinal-taxan fastställda rabatterna och ej underbjuda hvarandra.
- 342 *Reklamplakat*, 342, för handelsmannen Johan Petterssons Hufvud-, Fluss-, Sår- och Nerw-Balsam, tillverkad i Kalmar enligt »Kongl. Collegii Medici honom höggunsteligen meddelte fullmägt», tryckt i Kalmar 1819. »Keiserl. Majestäts Aldranådigaste *Privilegium* på Menadieska eller Altonæiska
- 343 Wunder — Kron — Essenzen», 343, utfärdadt af kejsar
- 344 Frantz II i Wien nov. 1796. *Flygblad*, 344, angående ett »Försökt Præservative emot Fä-sjukan» tryckt i Kongl.
- 345 Tryckeriet 1745. *Recept*, 345, å Theriaca Andromachi senioris ex Galeno Libro primo Antidotorum, tryckt.
- 346 *Reklamtryck* och omslag till Tillydroppar, 346, medicamentum Gratia probatum; tryckt *reklamomslag*, 347, till allmänt läke- och flussplåster; *recept*, 348, utfärdadt af doktor Hesselius den 21 maj 1791, och ett dylikt af doktor Ahl den 17 dec. 1805, hvilka båda varit läkare vid Sala
- 349 hytta. *Porträtt* af Kisamor, 349, — Maria Jansson — i litografi med följande dedikation:

»Der vetenskapen ofta knappt mer hoppas
Naturen dock ännu en räddning vet.
En hoppets blomma för den sjuke knoppas
Af klokhet närd och af erfarenhet
och Läkarrinnan, vän af helsans makter,
Sin boning har vid Kisas sköna trakter.»

Två *recept*, 350, utfärdade af Kisamor.

Kopparplåtar, med *aftryck*, 351, till såväl s. k. hängsignaturer som till andra apotekssignaturer från *Hedemora*, *Västervik*, *Hjorten* i *Västerås* och *Ugglan* i Stockholm.

Trycksaker.

I monterlådan vid fönsterväggen ligga bl. a. följande böcker:

Carl Lindh, Per Brahes kirurg: *Huus Apotek och Läkie Book*, Visingsborg 1675.

Joh. Palmberg: *Serta Florea Svecana* eller *Swenske Örtekrantz*, Strängnäs 1684.

Elias Beynon d. y.: *Then barmhertige Samariten*, Stockholm 1697, öfversättning.

Joh. Haartman: *Thydelig underrättelse om de mest gångbara sjukdomars Kännande* etc. Stockholm och Åbo 1759.

J. B. von Sind: *Den — Hästläkaren —* öfversättning, Stockholm 1774.

A. H. Florman: *Pharmacopoea Veterinaria*, Lund 1809.

Carl Wilhelm Scheele: *Chemische Abhandlung von der Luft und dem Feuer*, Uppsala och Leipzig 1777.

Torbern Bergman: *Afhandling om Bitter-, Selzer-, Spa- och Pyrmonter vattens rätta halt och tillredning* genom konst. Upsala 1776.

F. M. von Aken: *Hus- och Land- Apotheque*, Skara 1747.

Socken Apothek och någre HusCurer, utgifne under Kongl. Collegii Medici öfverseende och bepröfvande. Stockholm 1760.

Peter Petersson: *Beskrifning af Kongl. Rese Apothequet*, Stockholm 1766.

Rosén von Rosenstein: *Hus och Rese Apotheque*, Stockholm 1772.

Joh. Gotschalk Vallerius: *Chemia Physica* del I. Stockholm 1759.

H. T. Scheffer: *Chemiske Föreläsningar rörande salter* etc. Upsala 1775.

Caroli Linnæi *Materia Medica*. Liber I, De Plantis, Stockholm 1749.

Anders Jahan Retzius: *Kort Begrep af Grunderne til Pharmaciën*, Stockholm 1778. Ur denna utdraget sid 17.

C. W. H. Ronander: *System i Pharmakologien*, I, Stockholm 1828.

P. O. Almström: *Apotekarkonstens elementer* för Apotekselever, Stockholm 1841.

Joh. Henr. Forshæll: *Lärobok i Pharmaciën*. Lund 1838.

Tidskrifter: Farmaceutiskt notisblad, utg. af B. O. Almström, n:o 4, april 1837. Stockholm. *Pharmaceutisk Tidning*, utg. af Ph. Ahlfort, n:o 1 och 2, Stockholm 1840. *Supplement* n:o 1 till föregående »Tidning», 2 serien, Stockholm 1841. *Medico Pharmaceutiskt Kaleidoskop*, utg. af Joh. Henr. Forshæll, I, Lund, 1843. *Läsning för Pharmaceuter*, utg. af C. G. Nyblæus och C. Sonnenstein-Wendt, h. 1, Lund 1845. *Pharmaceutisk tidskrift*, utg. af W. Anderberg, 1860, h. 1. *Aesculap. Tidskrift för Pharmacie och närförvandta fack*, utg. af Aug. Mårtensson Beckman N:o 1, Stockholm 1865.

Dessutom: *Contrabook* från Kongl. Ammiralitets Apoteket Morjan för åren 1760 och 1761 med Öfversten och Riddaren Baron Sprengport.

I midtmontern i samma rum följande: K. Maj:ts *Medicinalordningar* af år 1699, ånyo tryckta i Stockholm 1742.

Medicinaltaxa, fastställd af riksdagen 1739, Stockholm 1741 2 ex., ny uppl. 1777 och 1819.

Joh. Henr. Forshæll: *Pharmaciverket i Sverige*, Lund 1837.

J. J. Brun: *Föredrag i K. Sundhets Collegium ang. Rikets Ständers hemställan Om amortering af apothekens Privilegier*, Stockholm 1852.

C. T. Asker och J. Brun: *Förslag till Reglemente för apothekare*, Norrköping 1858.

Stenberg, S; Hamberg, N. P.; Waller, J.: *Om den pharmaceutiska undervisningen i Sverige och det pharmaceutiska Institutet*. Särtryck ur Farmaceutisk Tidskrift 1862.

G. Eriksson: *Anvisning till läkemedlens igenkännande och pröfning vid Apotheksvisitationer*. Vexjö 1838.

Anvisning till Apotheksvisitationers anställande etc. En minnesbok för Visitatorer och Apotekare, Stockholm 1856.

Joh. Henr. Forshæll: *Om Medicinalväxters Odling och om svenska växtdrogers insamlingstid*, Stockholm 1832.

Kongl. Maj:ts förn. *Privilegium* för Apothekar societeten i Sverige — — emot the aff Qvacksalware och andra slijka inritadhe Missbruk, Stockholm 1683.

J. A. Flintberg: *Apothekares, Badares och Chirurgers Förmoner och Skyldigheter* i stöd af författningar, Stockholm 1786.

Kongl. Collegii Medici *Reglemente* för Apothekarne i Riket, Stockholm 1786.

Kongl. Maj:ts *stadfästelse på stadgar för Apothekare societeten* i Riket, Stockholm 20 jan. 1837.

Instruktion för Sundhets Collegium, Stockholm den 6 dec. 1815.

Collegii Medici *kungörelse* om handel med gifter, Stockholm 3 nov. 1756.

Kamarcollegii *kungörelse* om Lazarettets i Stockholm exklusiva rättigheter att införskrifva och försälja s. k. Halliske Medicamenter, Stockholm 11 april 1785.

Utkast till invättandet af en Medicinal kista för ett Regemente, fastställdt den 4 apr. 1785.

Joh. Fredr. Sacklén: *Sveriges Apothekare Historia från konung Gustaf I:s till närvarande tid*. Nyköping 1833.

Pharmacopæja Holmiensis Galeno-Chymica, Stockholm 1686.

Pharmacopoea Suecica, ed. I 1775, II 1779, III 1784, IV 1790, V 1817 (2 editioner) och 1826, ed. VI 1845, 1846 och VII 1869.

Schwedisches Apothekerbuch, öfversättning af Pharm. Svec., Ed. II, af Paul G. Kummer, Leipzig 1782.

Codex Medicamentarius Europæus (Sectio tertia): Pharm. Suecicam et Danicam Continens Tom. I. *Pharmacopœa Suecica*. Lipsiæ 1821.

Det svenska Apoteket, öfversättning af Pharm. Suecica, Ed. II Linköping 1780. På grund af felen i öfversättningen inlöstes upplagan och uppbrändes i Stockholm den 16 okt. 1782.

Veterinaire Pharmacopœe. Stockholm 1832.

Pharmacopœa militaris, navalis et eorum usu accommodata, qui impensis publicis curantur. Holmiæ 1789 och ny upplaga 1805.

Pharmacopœ in usum nosocomii Militaris, Holmiensis, Holmiæ 1834.

Förslag till militairpharmacopœ stadfäst af sundhetscollegium den 29 maj 1848.

Pharmacopœa militaris. Suecica, Stockholm 1871.

Dessutom Johan Martien Scheeles, som var en broder till Carl Wilhelm Scheele, handskrifna *Kompositionsbok*, Gothenburg, 1 Martii 1748.

Denna bok, som är affattad på latin, bär följande fullständiga titel: *Laboratio Medicamentorum, quæ sunt usuales in pharmacopœa gothenburgensis*. Innehållet utgöres af i bokstafs följd ordnade föreskrifter för beredning af såväl galeniska läkemedel såsom elektuarier, pulver, piller, salvor, plåster, m. m., som ock för framställning af kemiska preparater. Handstilen är prydlig och nästan öfverallt lätt läslig. Här och där i texten har författaren i stället för namn på en metall, på ett visst kemiskt preparat eller dylikt använt sig af de i den tidens kemiska litteratur för sådana brukliga tecken t. ex. $\propto$ för kvicksilver ♂ för järn, ∇ för vatten, $\ominus$ för salt o. s. v.

Efter samlingen av kompositioner följer utom ett ej fullt afslutat register äfven en förteckning å en del medicinalier samt å kirurgiska och farmaceutiska apparater och utensi-

lier. I nämnda förteckning, som har till rubrik: »Catalogus medicamentorum et aliarum rerum, quæ Indiæ Orientalis Cistæ sunt» uppräknas alla de utrustningsföremål som borde finnas i skeppsapoteket på en ostindiefarare, tillhörande Det svenska ostindiska kompaniet. Men ej blott namnen å de till ett antal af nära 200 af olika slag uppgående medicinalierna finnas angifna utan också viktmängderna för hvarje. Äfven meddelas huru många kirurgiska apparater och öfriga utensilier ett sådant skeppsapotek vanligen innehöll. Förmodligen har Johan Martien Scheeles principal, innehafvaren af apoteket Enhörningen i Göteborg, apotekaren M. A. Bauch levererat till kompaniet dess skeppsapotek. För bättre minnes skull har sedan Scheele i sin bok upprättat en förteckning öfver hvad som skulle ingå i ett sådant. Den stora noggrannhet, som präglar denna förteckning, utvisar, att det var en hel del saker som då måste medtagas, för att man skulle anse sig vara väl beredd att möta de sjukdomar och olycksfall, som kunde inträffa på en så lång färd. Detta så mycket mer som man nästan under hela tiden färden räckte var hänvisad att söka reda sig själf.

Medicinalia från Carl Wilhelm Scheeles apotek.

I Nordiska museets farmaceutiska afdelning har inretts en särskild monter med föremål, hvilka tillhört den store kemisten och apotekaren Carl Wilhelm Scheele. Hufvudparten af dessa föremål utgöres af ståndkärll och lådor, som funnits på apoteket i Köping på Scheeles tid. Enär en hel del af de droger och preparater, som att döma af signaturerna då förvarades i dessa kärll och lådor, ej mera eller åtminstone ytterst sällan förekomma på nutida svenska apotek, så har jag ur gamla farmakopéer och andra farmaceutiska och medicinska handböcker (hufvudsakligen från 16- och 1700-talen) sökt utforska hvad dessa droger och preparater utgjordes af och hvartill de användes. Resultatet framlägges härmed i förhoppning, att ett och annat däraf kan vara af intresse och kanske äfven i någon mån bidraga till vår svenska farmacis historia. De nämnda ståndkärll från Scheeles apotek (se bild 1) äro dels af fajans, dels af trä. Fajanskärlln äro till antalet 12, och utgöres den ena hälften af burkar, den andra hälften af för den tiden karakteristiska syrup-, respektive oljekärll.

Låtom oss nu se till hvilka läkemedel dessa kärll innehållit. Af burkarna äro fem signerade, den sjätte har endast en s. k. blindsignatur. I tre af burkarna ha varit salvor i de två öfriga elektuariet. Den ena af de sistnämnda är signerad

Electuarium Orvietanum, d. v. s. elektuariet från Orvieto, en stad i mellersta Italien, där det lär ha uppfunnits af en kvacksalfvare vid namn Hieronymus Ferantes. Det ansågs

vara ett universalmedel mot alla slags gifter och sjukdomar och borde äfven hafva varit så att döma efter antalet i det samma ingående beståndsdelar. Ty enligt den tidens lära

Fig. 26. Föremål från apoteket i Köping.

var ett läkemedel desto verksammare ju flera ingredienser det innehöll; hjälpte ej det ena, så borde något af de andra göra det. Enligt kompositionen å preparatet i Pharmacopoea Holmiensis (år 1686) skulle det beredas på följande sätt: Nio slags rötter (*Radices Gentianæ*, *Bistortæ* (af *Poly-*

gonum bistorta), *Tormentillæ*, *Aristolochiæ*, *Angelicæ*, *Scorzoneræ*, *Carlinæ*, *Vincetoxicum* och *Aconiti anthoræ*), tre slags blad (*Folia Cardii benedicti*, *Dictamni* och *Teucrii scordii*), samt tre slags frön (*Semina Citri*, *Ruthæ* och *Anchusæ*) pulveriserades och blandades med honung, hvar efter en viss mängd *Theriaca Andromachi* tillsattes. Då nu denna (theriaken) bestod af icke mindre än 67 olika sorter, kom sålunda det färdiga *Electuarium Orvietanum* att innehålla öfver 80 olika droger. Huruvida det verkligen också alltid innehållit alla dessa saker, torde nog vara ganska tvifvelaktigt.

Om detta elektuarium varit »innehållsrikt», så hade det, som förvarats i den andra burken, nämligen

Electuarium Theriaca Diatessarum en betydligt enklare sammansättning. Det bestod af endast fyra slags droger nämligen lagerbär, gentiana- och angelikarot samt myrrha och bereddes på så sätt, att rötterna och lagerbären pulveriserades och blandades med minsta mängd honung, hvar efter den med litet vin utrifna myrrhan tillsattes. Elektuariet, som lär ha uppfunnits af den berömde arabiske läkaren Avicenna, hvilken lefvde omkring år 1000, fanns upptaget såväl i *Pharm. Holmiensis*, som i första upplagan af svenska farmakopén, men med namnet på båda ställena förkortat till *Theriaca Diatessarum*. Det synes ha varit den ursprungliga boskapsteriaken att döma såväl af dess svenska namn i taxan af år 1777, där det just kallas för boskapsteriak, som ock däraf, att en liknande blandning i första upplagan af danska farmakopén (af år 1772) benämnes *Electuarium pro pecoribus*.

Vända vi oss nu från elektuarierna till de tre salvburkarna, finna vi den ena signerad:

Ungt. album simpl. Någon salva med detta namn omnämnes ej i vare sig *Pharm. Holmiensis* eller *Pharm. Suecica*. Men såväl den äldsta medicinaltaxan af år 1699 som andra upplagan af densamma (år 1741) har upptagit en salva benämnd *Ungt. album Simplex f. de cerussa*. Med

denna har troligtvis ursprungligen afsetts *Pharm. Holmiensis*: *Ungt. alb. cerussæ*, som bereddes genom att *Cerussa veneta*, d. v. s. blyhvitt, kokades under flitig omröring med *Ol. sambuci cocta ex flores* och *Acetum sambuci*, tills blandningen fått honungskonsistens, då smält, hvitt vax tillsattes och alltsammans slutligen blandades med förut till hårdt skum vispade äggghvitor. Men då denna beredningsmetod var ganska besvärlig, torde salvan, åtminstone på Scheeles tid, haft en annan och enklare sammansättning. Till detta antagande har jag kommit genom följande fakta. Innan Scheele år 1757 kom till apotekaren M. A. Bauchs apotek (nuvarande Enhörningen) i Göteborg, hade en äldre broder till Scheele vid namn Johan Martin, förut tjänstgjort på samma apotek, men aflidit ett par år förut, (år 1754). Denne Johan Martin Scheele hade under sin tjänstgöring insamlat och antecknat en del kompositioner och beredningsmetoder för läkemedel, som helt säkert använts i Göteborg på den tiden. Dessa kompositioner har han sedan ordnad och inskrifvit i en bok, hvilken numera äges af Farmaceutiska Föreningen, men af Föreningen deponerats i museet. I denna samling finnes äfven en komposition å en *Ungt. album simplex*. Enligt denna skulle salvan beredas endast af *Cerussa alba* och *Axungia*. Då nu en dylik salvfa upptogs i första upplagan af vår farmakopé under namn af *Unguentum e cerussæ*¹ är det mycket troligt, att i denna salvbuk från Scheeles apotek förvarats en salva, beredd enligt denna föreskrift och ej enligt *Pharm. Holmiensis*. Detta så mycket mer som i Johan Martins kompositionsbok ej finnes någon salva likartad med *Pharm. Holmiensis*, ehuru en hel del af hans kompositioner synas vara dels ordagranna afskrifter af denna, dels ock dylika, mer eller mindre modifierade. Förmodligen har därför *Pharm. Holmiensis Ungt. album cerussæ* redan på hans tid kommit ur bruk.

¹ Detsamma var förhållandet i danska farmakopén af år 1772, hvori den ock kallas *Ungt. album simplex*.

Den andra salvburken är signerad:

Ungt. digestivum. Denna fanns ej heller upptagen i Parm. Holm., men däremot i de båda nämnda taxorna, äfvensom i Pharm. Suecica Ed. I. Dock torde ej den i taxorna upptagna salvan ha varit identisk med farmakopéns. Enligt föreskriften i farmakopén skulle salvan beredas helt enkelt endast af Balsam. Terebint. veneta 3 uns¹ och 2 st. äggulor. Men Scheeles bror har i sin kompositionsbok en annan föreskrift för salvans beredning, som i det stora hela öfverensstämmer med kompositionen å *Ungt. digestivum*

Fig. 27. Ståndkär, 85.

uti andra handböcker och farmakopéer från 1700-talet, såsom t. ex. i den nämnda danska farmakopén, Pharmacopæa Generalis af år 1783 och i Pharm. Wirtembergica 1798 m. fl. Enligt dessa skulle salvan utom tjock terpentin och äggulor äfven innehålla Ol. hyperici, mastix, myrrha och olibanum samt färgas med saffran. Scheeles bror har gjort den ändringen, att han uteslutit Ol. hyperici och färgar salvan med gulkmeja. Den upptogs ej i följande upplagor af svenska farmakopén

På tredje och sista salvburken, fig. 27. står:

¹ 1 uns=30 gram.

Ungt. fusc. Fel. Wurtz, d. v. s. Unguentum fuscum Felicis Würtzii, eller på svenska Felix Wurtz' bruna salva. Såväl enligt Dispensatorium Brandenburgicum af år 1698 som enligt Johan Jakob Woytes uppgift i hans år 1709 i Nürnberg tryckta handbok benämnd »Gazophyllacium medico physicum» skulle denna salva beredas på följande sätt: 2 uns af den vid svafvelsyrans destillation af järnvitriol erhållna återstoden (d. v. s. järnoxid), 10 drakmer¹ krist. kopparacetat, 2 uns rå utspädd svavelsyra (egentligen första destillatet vid beredning af svavelsyra ur järnvitriol) samt 3 uns af förut på färska groblad (Plantago) och skelört (Chelidonium) macererad vinättika blandades med 6 uns renad honung, hvarefter blandningen afdunstades under flitig omröring till savlkonsistens. Detta torde ha varit den riktiga, af »uppfinnaren» angifna föreskriften. Emellertid synes författarna af Pharm. Holmiensis ha förväxlat denna med en annan, ty kompositionen för *Ungt. fuscum* i nämnda farmakopé är helt olika. Visserligen står efter orden *Ungt. fuscum* ej i Pharm. Holmiensis namnet Felix Wurtz, men detta är förhållandet såväl i taxan af år 1699, som i den af år 1741. Enligt Parm. Holmiensis' komposition, som för öfrigt är alldeles lik Johan Martin Scheelès, skulle salvan beredas af bomolja, mastix, vax, kolofonium, bäck, tjock terpentin samt galbanum, olibanum och sagapen² Salvan upptogs ej i Pharm. Suecica.

Syrupskärnen äro, som jag förut nämnt, till antalet sex, hvaraf fyra innehållit syruper t. ex. fig. 29 och tvenne oljor fig. 28.

De förra ha varit: *Syrupus Myrtillorum*, *Rubi idæi*, *Aurantii* och *Syrupus foliorum Sennæ*. Hvad de två förstnämnda, blåbärs- och hallonsyruperna, beträffar bereddes dessa på ungefär samma sätt som vår nutida Syrup. Rubi idæi, men med den skillnaden, att nypressad bärsaft skulle

¹ 1 drakme=3,75 gram.

² I den nämnda Dispensatorium Brandenburgicum finnes äfven en dylik salva, som där kallas: *Ungt. fuscum commune*.

användas i stället för, som nu är föreskrifvet, jäst saft, en föreskrift, som inom parentes sagdt, blef officinell först i sjunde editionen af farmakopén. För att emellertid syrupen skulle kunna förvaras en längre tid (*diutius bene coserventer*) hade i första editionen af vår farmakopé införts den kuriösa föreskriften, nämligen att på 24 delar af syrupen skulle tillsättas 1 del mellis purrissimi d. v. s. i ångbad smält och sedan silad honung. Att detta välvisa råd var till ingen nytta, synes man dock snart kommit underfund med, ty det upprepas ej i de följande farmakopé-editionerna.

Fig. 28. Oljekärl, 84. Fig. 29. Sirupskärl, 83.

För beredning af *Syrup. Aurantii* upptager Pharm. Suecica Ed. I. tvenne kompositioner. Enligt den ena kompositionen skulle syrupen beredas af nypressad pomeranssaft, enligt den andra af en med hett vatten erhållen infusion på pomeransskal. Den förra, som ju var svår att framställa här i Sverige, uteslöts redan ur andra upplagan af farmakopén.

Beträffande *Syrup. foliorum Sennæ*, saknas föreskrift för beredning af en dylik i samtliga upplagorna af Pharm. Suecica ända tills sjunde upplagan upptager den sedermera altjämt officinella: *Syrup. sennæ mannat*. Men i Pharm. Holmiensis fanns en *Syrup. folior. sennæ*, som skulle beredas på följande sätt: Af ett uns *Fol. sennæ* och lika

mycket *Tartari albiss* (renad vinsten) samt en drakme *Ol. tartari per deliquium* (=genom delikvescering erhållen, tjockflytande lösning af kaliumkarbonat) beredd medelst tre libra^{*} kokhet vatten en infusion, som efter två dygn utpressades och dekanterades och hvari slutligen löstes genom uppkokning en half libra *Sacchar. clarificat. et inspissat*. Förmodligen har Scheele använt sig af denna komposition.

De två återstående fajanskärnen ha, som sagt, innehållit oljor, nämligen:

Oleum hyperici och *Oleum lumbricorum* fig. 28.

Enligt Pharm. Holmiensis beredd den förra af de ännu ej fullt utslagna blomknippena af *Hypericum perforatum*, hvilka macerades några dagar med olivolja och hvitt franskt vin. Blandningen upphettades därefter tills all fuktighet bortgått, då oljan silades och försattas med *Terebinthina clara*, som förmodligen var detsamma som venedisk terpentin. I Pharm. Suecica Ed. I är oljans beredning mycket förenklad, i det att blommorna endast skulle macereras med oljan, tills denna antagit en röd färg, då den fränsilades och var färdig. *Ol. hyperici*, som var officinell i t. o. m. fjärde editionen af Pharm. Suecica, ansågs vara kraftigt sårlikande samt verka smärtstillande vid nervvärk.

Den andra oljan, *Ol. lumbricorum*, beredd enligt Pharm. Holmiensis, på så sätt att lefvande daggmaskar hällades i ett kärl med kokhet olja. Kärlet öfvertäcktes och alltsammans fick stå några dagar i solen eller på ett lagom varmt ställe, därefter utpressades oljan och renades genom dekantering. Daggmaskolja rekommenderades vid värk i lederna och vid vissa nervsjukdomar (*ischias*) o. s. v. Den upptogs ej i Pharm. Suecica.

De övriga ståndkärlen, cirka 30 stycken, utgöras af träburkar, fig. 30, 31, och äro samtliga färgade vackert röda utom tvenne, som hafva en mörk, svartbrun färg. Alla hafva

* 1 libra = 356 gram.

signaturerna målade på en hvit, oval sköld, upptill försedd med en prydlig bandrosett i samma färg. Denna utstyrsel på apotekens träburkar tycks ha varit ganska ovanlig, att döma af det fåtal med liknande dekoration, som finnas bland den stora massan af i Nordiska museet förvarade träburkar från skilda apotek i Sverige. Ty antingen sakna

Fig. 30, 31. Ståndkärl af trä, 82.

dessas helt och hållet en dylik sköld eller också ha de en sådan men utan någon annan utsmyckning.

Egendomligt nog hafva de båda mörkfärgade burkarna innehållit arsenikpreparater. Den ena är nämligen signerad:

Arsen. citrin. och den andra: *Arsen. rubr.* Den förra eller Arsenicum citrinum har troligtvis varit den naturliga arseniktrisulfiden eller auripigment, ty denna var officinell i t. o. m. femte upplagan af vår farmakopé. Arsenicum rubrum var realagar eller arsenikbisulfid och af denna användes såväl naturlig som med konst framställd. Den

kallades äfven Sandaracka. Bägge preparaten förskrefvos hufvudsakligen till utvärtes bruk som frätmedel o. d. vid behandling af fistlar, kräfta, vissa hudsjukdomar m. m. De voro de arsenikpreparat, som ända till slutet af 1700-talet mest användes. Ty det var först sedan engelsmannen Thomas Fowler i en afhandling år 1786 rekommenderat en lösning af arseniksyrligt kali såsom verksamt medel mot febrar, som arseniksyrlighet eller Arsenicum album och dess föreningar kommo allmänt i bruk. Numera torde dessa hafva fullständigt utträngt de förra ur Materia Medica samtidigt, som Fowlers arseniklösning fått en helt annan medicinsk användning än den af honom föreslagna.

De droger, som förvarats i de *röda* träburkarna äro följande:

Alum. ust.	Crystal. tartari	Lap. hæmat.
Amylum	Gum. animæ	» pumex
Bacc. Alkeken.	» copal.	Lign. aloës
» Sambuci	» lacca in tabul.	» rhodi
Baculi liquir.	» » gran.	Manna tabul.
Bol. alb.	» oliban.	Nucl. persicor.
Bolet. cervin.	» sagapen.	Piper alb.
Colophonium	» tragacanth. alb.	Sem. cum. cymin.
Coral. alb.	Ichtyocolla	Tali lepor.
Cort. granat.	Indigo opt.	
» L. Sanct.	Lap. cancror	

De flesta igenkänna vi som, gamla bekanta, men en och annan torde dock kanske tariffa en liten förklaring.

Af benämningen *Amylum* framgår icke hvilken stärkelse-sort, härmed afsetts. I de första upplagorna af Pharm. Suecica finnes endast namnet Amylum som rubrik upptaget utan någon vidare förklaring. Först i femte editionen föreskrifves uttryckligen hvetestärkelse, och det torde också varit denna som på Scheeles tid användts på apoteken. Så t. ex. står det i den förut omnämnda Pharm. Generalis: »Amylum vulgo paratur e tritici specibus» och J. J. Woytes säger

(l. c.); »Man nimmt die besten Weizenkörner etc.» Ja, redan Johan Jakob Wecker skrifver i sin år 1608 utgifvna »Antidotarium generale»: »Amylum quod vulgo amyllum officinis vocatur . . . ex tritico conficiuntur».

En drog, som numera knappast torde förekomma på något apotek i vårt land är.

Bacca Alkekengi. Den kallades äfven för *Bacca Halicabibi*, på svenska judekörnbär samt utgjordes af bären af *Physalis Alkekengi* L., en solanacé, inhemsk i mellersta och södra Europa samt i Asien. Användes vid sjukdomar i urinblåsan och njurarna. Så säger t. ex. kommentaren till *Pharmacopea Wirtembergica* af år 1798 om dessa bär: »refrigerant, urinam movent et calcularis prosunt», eller på svenska, att de verka kylande, urindrifvande och äro bra mot njursten.

Bacca Sambuci, fläderbär användes vanligen i form af sirap eller mos. Det senare erhöles genom att utpressa bären och avdunsta den erhållna saften. Ut i »Socken-Apotek och någre Hus-Kurer, utgifne under Kongl. Collegii Medici öfverseende och besörjande», andra upplagan, Stockholm 1771, lämnas en hel del föreskrifter för flädermosets användning. Sålunda rekommenderas däri att bruka flädermos mot ros, hvarvid tvenne matskedar mos tages med ölostvassla morgon och afton för att däraf svettas. »Många stryka flädermos på öppna rossår och blifva deraf hulpne, om det tillika dagligen brukas invärtes.» »Såsom preservativ emot alla de sjukdomar, som höst och vår plåga infinna sig och kallas farsoter, tages dagligen en matsked deraf antingen enbart eller på bröd.» Mot hetsiga sjukdomar isynnerhet mot håll och stygn förordas »för dem, som kunna tåla den» följande mindre aptitliga blandning: »fyra skedblad färsk häst- eller koblomma¹ slås till ett stop het ölostvassla och får stå en stund, sedan silas och två skedblad flädermos tillsättes. Häraf drickes ett halft kvarter i sender.» För

¹ = Exkrementer.

»arbetsfolk» kunde detta utmärkta läkemedel också beredas af »fårperlor». Vid långvarigt bruk däraf »gör mixturen löst lif, annars drifver den svett».

Baculi liquiritiæ. Detta var ett slags lakritsstänger, som kommo från Hamburg. Vår vanliga, tjocka lakrits kallades nämligen då för *Succus Glycyrrhizæ inspissata*. Denna synes emellertid ursprungligen hafva sändts i handeln ej i form af stänger, utan som kakor, ty i taxan af år 1699 är dess latinska namn öfversatt med lakritskakor.

Boletus cervinus. Det svenska namnet på denna drog, hjortsvamp eller hjortsprång, har liksom dess tyska namn, *Hirschbrunst*, uppkommit af den gamla föreställningen, att svampen uppväxte ur den sperma, som vid hjortarnas parningstid föll på marken. Den hade till följd häraf och har nog så än i dag rykte om sig, att som Woytes säger: »Die Geilheit erregen.» Författaren till *Pharmacopea Generalis*, Jacob Reinholdo Spielmann, som synes ha varit en ganska kritisk herre, påstår emellertid, att »*Boletus cervinus nec ex liquore genitali Cervorum gignitur, nec vires Aphrodisiacas habet*», och däri har han nog fullkomligt rätt. Han rekommenderar i stället svampens svarta innehåll att stilla smärre blödningar med.

Cortex Granati. Härmed torde helt säkert hafva afsetts *Cortex fructuum Granati*, ty rotbarken kom först mera allmänt i bruk i början på 1800-talet. I de första taxorna (1699, 1746 och 1777) öfversattes *Cort. Granati* med granatäppleskal. I *Pharm. Suecica* Ed. I är både flores och cortex officinella dock utan angifvande af hvad slags cortex, som därmed afses, men från och med andra editionen angifves uttryckligen, att den skall hämtas från frukten.¹ Under 16- och 1700-talet synes drogen hufvudsakligen ha användts som ett adstringens, speciellt i form af dekokt till munvatten, »um wacklenden Zähne fest zu machen und blutenden und faulenden Zahnfleisch zu heilen» för att citera Woytes.

¹ Granatäppleskal voro officinella i till och med fjärde editionen, rotbarken endast i den sjätte.

Visserligen omtalas drogens bandmaskfördrifvande verkan redan af Dioscorides, Plinius m. fl. (cortex e radices) äfvensom af medicinska författare på 1500-talet¹ (hufvudsakligen cort. e fructo) men denna dess egenskap hade sedan alldeles fallit i glömska, för att åter under 1800-talet komma till användning.

Cort. ligni sancti var den numera icke officinella barken af Guajacum officinale, som fanns upptagen i t. o. m. fjärde editionen, men sedan uteslöts på grund af sin ringa harts-halt.

Crystalli tartari = Bitartr. kalic. depurat.

Gummi animæ. Denna drog hette äfven myrrha animæ och var ursprungligen ett från Arabien sedan äfven från Etiopien till Europa infört harts. I de första taxorna kallas det hvit anime eller rökelsekåda. Efter Amerikas upptäckt infattas under benämningen Resina animæ vissa sorsers kopal, äfvensom en del elemi- och takamahakhartser. Följaktligen är namnet ett kollektivnamn. Emellertid föreskref de fyra första upplagorna af vår farmakopé, att drogen skulle utgöras af hartset från Hymenæa Courbaril L. och således utgöras af hvad, som numera kallas, sydamerikansk kopal.

Gummi sagapen kallades äfven Serapinum och torde ej mera förekomma i den europeiska droghandeln, men lär ännu säljas i de indiska basarerna i form af stora block eller som små korn. Det liknar galbanum, men innehåller ej något svafvel. Moderväxten är ej känd, men anses vara en Ferula-art. Det användes dels invärtes som ett fördelande, afförande och menstruationen befordrande medel, dels utvärtes i vissa drag- och uppmjukande plåster. Sagapenharts var officinellt i Pharm. Suecica Ed. I—IV.

Lapides cancrorum, kräftstenar, benämndes äfven Oculi cancrorum och voro officinella i t. o. m. sjätte editionen af vår farmakopé. Att de förr ansågos besitta ej ringa me-

¹ Se t. ex. G. Matthiolus: »De Simplicium medicamentorum facultatis.» Venedig 1569.

dicinska egenskaper framgår af följande omdöme, som Woytes gifver dem i sin förut omnämnda bok. Han säger där: »Sie haben eine sehr versüssende Kraft womit Sie alle widernatürliche Säure in dem menschlichen Leibe sehrbrechen und absorbieren können, werden desswegen wieder den Sod, Colic, Seitenstechen, Nieren- und Lenden-Stein, hitzige und Wechsel-Fieber sowie bei in- und æusserliche Verwundung, täglich, in der Arznei verschrieben.»

Lignum aloës. I de första taxorna (af år 1699 och 1741) kallas denna drog äfven för Agallochum och den erhöles från Aquilaria Agallocha Roxburgh, ett stort, till familjen Thymelaceae hörande träd, som växer i Bortre Indien och på Sundaöarna. Den aloë, som med så berömmande ord omtalas i gamla Testamentet, var just denna drog. Äfven i Europa skattades aloëveden länge mycket högt. Så t. ex. kostade en drakme Lignum aloës här i Sverige enligt 1699 års taxa 16 öre eller lika mycket, som samma viktmängd af den preparerade orientaliska safiren. Men så var det också inga obetydliga egenskaper i medicinskt hänseende denna drog och i synnerhet dess tinktur ansågs äga. I Matthioli »Kräuterbuch» af år 1678 säges t. ex., att den äger förmågan att höja hjärtverksamheten, stärka och värma en förkyld mage, uppigga de trötta lifsandarna, bevara människan för slaganfall samt förbättra minnet och tankeförmågan. I form af rökelse fördrifver den »Ohnmachten mit gar Gewalt». Numera torde äkta Lign. aloës knappast förekomma i drogmarknaden.

Lignum Rhodi eller äkta rosenträ lär erhållas från några Convolvulusarter, som växa på Kanarieöarna. Såväl veden som den där af erhållna eteriska tjockflytande oljan voro officinella i t. o. m. fjärde upplagan af Pharm. Suecica. Drogen synes endast ha användts i puder och till rökelse.

Nucl. persicor. Nuclei persicorum eller persikokärnor användes mot njursten, vattusot och spolmask. Af kärnorna pressad olja, som sedan infunderats på persikoblommor, ansågs hjälpa för susning och värk i öronen äfvensom mot

hæmorrhoider. Enligt Pharm. Wirtembergica skulle omslag på pannan med af persikokärnor beredd emulsion bota huvudvärk och sömnlöshet.

Manna tabulata var enligt Pharm. Holmiensis manna, som gjutits till tunna skifvor eller fyrkantiga små kakor. Detta tillgick, enligt uppgift i Karl Gottfrid Hagens »Lehrbuch der Apothekerkunst» af år 1792, sålunda att mannan löstes i minsta mängd hett vatten, hvarpå den ännu varma lösningen silades ned i platta formar, hvori den vid kallnandet stelnade. Manna har varit officinell i samtliga upplagor af vår farmakopé.

Sem. cum. cymini, spiskummin eller fröna af *Cuminum cyminum* L. Denna växt är inhemsk i Egypten och i Palestina, men odlades tidigt i Italien (Apulien) och södra Europa. Frukterna användes som magstärkande medel samt »um die Winde in der Colic zu zertheilen» (Woytes). Drogen kallas äfven mjölkummin beroende därpå, att den förr ansågs kunna minska mjölkafsöndringen, hvarvid rekommenderades att dricka en på *Semen cumini* och öl beredd dekokt. Den utgjorde tillsammans med anis, fenkål och vanlig kummin de s. k. »Sem. quatuor calida majora» eller de fyra kraftigt värmande fröna.

Tali leporum, hette äfven *Astragalus leporum*, eller på svenska harsprång och utgjordes af det ben, som sitter under skenbenet i bakfoten på haren. Pulveriseradt och intaget ansågs det verka kraftigt urindrifvande.

Härmed avslutar jag granskningen af medicinalierna i ståndkärnen, för att öfvergå till lådorna och deras forna innehåll. På Nordiska Museet förvaras dels i den farmaceutiska afdelningen, dels ock på museets vind ett c:a 80-tal lådor, som enligt gjorda anteckningar senast kommit från apoteken i Strömsholm och Södertälje. Emellertid är det antagligt, ja, så godt som säkert, efter de undersökningar jag gjort, att samtliga dessa lådor ursprungligen funnits på apoteket, då Scheele öfvertog detsamma. Huru jag kommit till denna min uppfattning, torde framgå af följande. I en

skrifvelse från Collegium Medicum till kungl. Maj:t af år 1762 anmäles till erhållande af privilegium på apotek i Köping Hinrich Pascher Pohl, hvilken, i samma skrifvelse, säges redan år 1759 ha »tillhandlat sig apoteket och dess tillhörigheter». Denne Pohl, som enligt Sacklén (Sveriges Apotekarehistoria, Nyköping 1833) skall ha varit en i sitt yrke väl bevandrad och kunnig man, var emellertid född i Tyskland. Det synes mig, som om de ifrågavarande lådorna tillkommit på hans tid. Ty utstyrseln af deras signaturer, fig. 32, är mycket lika den, som då brukades på tyska apotek, hvilket också framgår vid t. ex. en jämförelse mellan dess signaturer och dem, som finnas på apotekslådorna i mu-

Fig. 32. Lådor från apoteket i Köping, 67.

seet i Nürnberg (se fig. 33). Pohl dog 1775. Samma år sökte och erhöll Scheele föreståndarskap å apoteket för ankans räkning. Själf öfvertog han apoteket följande år, men flyttade det år 1782 till en gård, belägen vid Östra Långgatan och Stora torget. Härvid har han troligtvis äfven försett sitt apotek med en ny inredning. I denna förmodan styrkes man af den fotografi öfver apoteket i Köping från medlet af 1800-talet, som finnes i K. Ahlbergs Den svenska farmaciens historia, Sthlm 1908 (se fig. 34).

Men samma år (1782), som Scheele flyttade sitt apotek till ny lokal, började apotekaren på Hvita Björnen i Stockholm. Henric Schultz-Henricsson, att i Södertälje uppsätta det apotek, hvarå han inköpt privilegium af A. C. Brun, som erhållit det, men utan att begagna sig därpå. Till medhjälpare härvid och sedan som föreståndare för detta sitt filialapotek hade Schultz-Henricsson en provisor vid namn

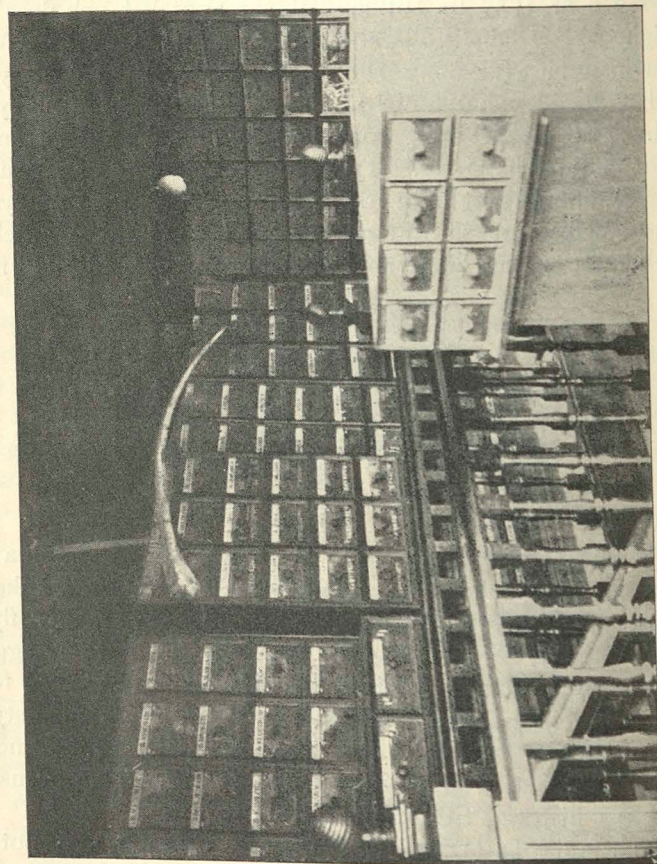

Fig. 33. Materialkammaren i farmaceutiska museet i Nürnberg.

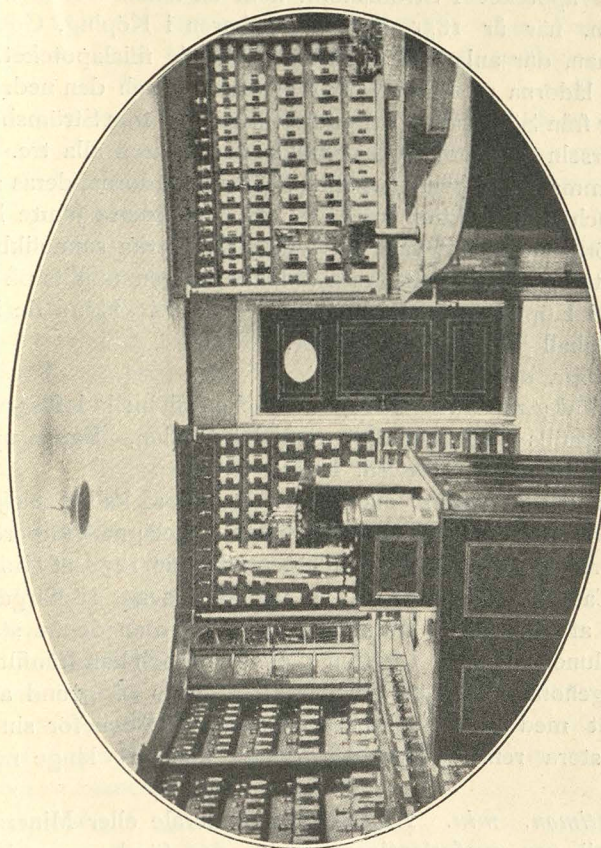

Fig. 34. Interiör från apoteket i Köping. Inredningen väsentligen anskaffad af C. W. Scheele.

Per Ölandh. Denne, som var född i Köping, har helt säkert genom sina släktingar därstädes blifvit underrättad om apotekets flyttning och då passat på att inköpa en del af den gamla inredningen för Södertäljeapotekets räkning¹.

Till apoteket i Strömsholm kom en annan del af inredningen, när år 1855 d. v. apotekaren i Köping, Gottfrid Arbman, där anlade det honom tilldelade filialapoteket.

Af lådorna på bild IV är den öfversta och den nedre till höger från Södertälje, den undre till vänster från Strömsholm. Utstyrseln är som synes fullkomligt lika å alla tre. Då detsamma är förhållandet med färgen på lådorna, deras storlek och konstruktion o. s. v., så torde detta jämte hvad jag förut framhållit vara till fyllest att styrka sannolikheten af mitt antagande, att dessa lådor verkligen funnits på apoteket i Köping och att de tillhört Scheele. Hvad de innehållit skall jag nu redogöra för.

Agaric. alb.

Aloë hepatica var den numera icke officinella lefver-aloën, som erhöles såväl från Ost- som Västindien, Fanns upptagen i Pharm. Suecica Ed. I—IV.

Alumen Romanum eller romersk alun, så kallad därför att den kom från det i dåvarande kyrkostaten belägna, vidtberömda alunbruket Tolfa, hvilket anlagts redan år 1458 af Giovanni de Castro. Denna alun är vanligen svagt rödfärgad till följd af mekaniskt inblandad järnoxid; men denna stannar vid alunens lösning i vatten olöst kvar och kan fränfiltreras, hvarigenom lösningen blir järnfri. Dels på grund af den lätthet med hvilken järnet arlägsnas dels ock för sin i öfrigt stora renhet skattades denna alunsort länge mycket högt.

Antimon. min. Antimonium minerale eller Minera Antimonii var svafvelantimon, sådan den förekommer i naturen. Genom utsmältning erhöles rå svafvelantimon, som kallades Antimonium crudum eller blott Antimonium. Den

¹ Per Ölandh köpte sedan (år 1787) apoteket i Södertälje.

ansågs verka blodrenande och svettdrifvande. Förordades vid vissa hudsjukdomar samt vid gikt, reumatism och skrofler.

Auripigment. Se ofvan under Arsen. citrin.

Bezetta rubra kallades på svenska röd sminkklut och utgjordes af linnelappar, som indränkts med ett rött färgämne. Men då detta ej var fastbetat i tyget, löstes det lätt därur igen, hvarför dylika färglappar användes inom farmacien till färgning af geleer, trochiscer o. d. samt torde än i dag användas att färga de genom sin klotrunda form välbekanta holländska Edamer-ostarna. Det färgämne, som man ursprungligen använde till beredning af dessa sminklappar, var den blågröna saft, som erhöles från *Crozophora tinctoria* A. Juss., en i mellersta Europa inhemsk euphorbiacé. Sedan linnelapparna indränkts med denna saft, som kallas tournesol, nedlades de i hästgödsel, där de inom kort antogo en vacker blå färg. Genom att doppa lapparna i en blandning af tournesol och urin samt ånyo lägga dem i hästgödsel, öfvergick färgen slutligen till röd. Då emellertid på sådant sätt beredda sminklappar ej voro vidare lämpliga i snygghets-hänseende att brukas till färgning af beredningar för invärtes bruk, så ersattes de redan tidigt af andra dylika, färgade med konsionell eller ferbock. Särskildt synas de med konsionell färgade, hvilka kommo från Turkiet, varit omtyckta.

Bacca lauri.

Bacca myrtillorum.

Borax veneta. Borax benämndes »veneta» (venetiansk), därför att den förr huvudsakligen framställdes i Venedig ur det från Asien (Tibet, Kina) kommande mineralet tinkal.

Cacau = Semen cacao.

Cantharid.

Cardamom.

Cinnamom.

Coffe.

Colocynth.

Cornu cervi rasp. eller raspade hjorthorn, användes ko-

kade med mjöl och vatten (eller mjölk) till gröt att intagas som stärkande medel, speciellt vid lungsot och konvalescens. Genom kokning med enbart vatten och hjorthorn erhöles vid vätskans kallnande ett gelé. Ett dylikt gelé, försatt med ägghvita, socker, rhenskt vin och citronsaft var officiellt i till och med sjätte editionen af vår farmakopé.

Cort. chinæ.

Fl. sulphur = Flores sulphuris (svafvelblomma).

Gallæ turc.

Gum. Ammon. = Gummi resina ammoniacum.

Gum. asa fœtid.

Gum. asphalt. Asfalt, äfven kallad Bitumen judaicum, emedan det förr nästan uteslutande erhöles från Döda hafvet i Judéen (Palestina), användes i plåster, salvor och i rökelse för botande af eksem o. d.

Gum. Bdellii var officinellt i Pharm. Suecica Ed. I—IV och utgjordes af ett slags myrrha-liknande harts, hvars moderväxt ej ännu är med säkerhet känd. Två slags Gum. Bdellii fanns i handeln, nämligen ostindiskt och afrikanskt. Det senare kom från Arabien och tropiska Afrika. Hartset användes hufvudsakligen som ingrediens i en del plåster samt som slemlösande medel i piller. Enligt uppgift i Pharm. Generalis skulle röken af det antända hartset kunna bota hæmorrhoider (ejus accensi fumus Hæmorrhoidibus mederi prædicatur).

Gum. copahl.

Gum. galban.

Gum. guttæ.

Gummi hederæ erhöles af murgrönan, *Hedera helix* L., å hvars grenar hartset själfmant utsipprade eller genom insnitt bragtes att utflyta samt insamlades, sedan det stelnat. Ursprungligen kom drogen från Orienten (Persien), men insamlades sedermera äfven i Södra Europa, speciellt i Frankrike (Languedoc). Invärtes brukades det som ett svettdrivande och menstruationen befordrande medel, utvärtes enligt J. Schröders: Pharmacopoea medico-chymica. Ulm 1641,

som frätmedel, för borttagande af hår och fläckar på huden.

Gum. mastic. in gr(anis).

Gum. mastic. in s(ortis).

Gum. myrrhæ.

Gum. opoponax

Lacmus.

Lapis chrystal. eller bergkristall fanns upptagen i de första medicinaltaxorna. Enligt Woytes skall denna äga starkt kylande egenskaper hvarför den vid hetsiga febrar bör hållas i munnen under tungan för att mildra törsten och i händerna för att minska hettan. Pulveriserad och intagen ansågs den verka välgörande vid rödsot samt öka mjölkafsöndringen hos digifvande kvinnor. Dock torde författaren till Pharmac. Generalis komma sanningen nära med afseende på bergkristallens medicinska egenskaper, i det att han totalt fränkänner den alla dylika (omnis virtutes medicinales experts est).

Lapis osteocolli. I medicinaltaxan af år 1699 fanns denna »sten» upptagen och dess svenska namn är där: benbrottsten, detta på grund af dess utseende. Den förekom nämligen i stycken, som hade en viss likhet med mer eller mindre sönderslagna benknotor. Stenen utgjordes nämligen egentligen af kalkaflagringar, hvilka afsatt sig i jorden på eller uti växternas rötter. Men vid dessa sistnämndas förmultnande stannade naturligtvis aflagringarna kvar, bibehållande den långsträckta eller knotiga gestalt, som växtdelarna hade och hvarigenom likheten med benknotor uppkom. Den insamlades mest i Tyskland, såsom i Schlesien, Thüringen m. fl. ställen. Enligt den gamla signatur-läran, som hvilade på det antagandet, att om ett naturföremål hade samma form, färg o. s. v. som någon del af människokroppen, så ägde det äfven förmågan att bota sjukdomar i denna kroppsdel, ansågs Lapis osteocolli hafva en synnerlig helande förmåga vid benbrott, men kunde äfven bota annandags frossa och hvit fluss.

Lap. smiridis.

Lap. tripolis.

Lign. santali rubr.

Mumia vera. Äkta mumie i medicinskt hänseende utgjordes ursprungligen ej af de gamle egyptiernas balsamerade och intorkade lik eller likdelar, utan var egentligen endast den feta, hartsliknande utsöndring, som stundom fanns på dessa. Men när efterfrågan på dylik »medicin» blef större än tillgången, fick hela mumien följa med. Detta »läkemedel» åtnjöt under en lång tid stort anseende och förordades vid många sjukdomar antingen enbart eller oftast i blandning med andra ämnen. Sålunda säges det hjälpa mot fallandesot, mjälthugg, hosta och kolik, verka laxerande samt vara bra mot gifter. Det ingick jämte terra sigillata, sanguis draconis, cetaceum och rhizom. rhei i en pulverblandning, som skulle hjälpa mot själfva döden: Pharm. Holmiensis, Pulv. contra casum. Utvärtes brukadt läkte mumia vera alla sår. Så t. ex. utgjorde den en af de till ett 30-tal uppgående beståndsdelarna i det då berömda plåstret: Emplastrum stictum Crolli, hvilket uppfunnits af en läkare, Oswald Croll, som lefde i Frankfurt omkring år 1600. Att ett så eftersökt och dyrbart läkemedel, som mumia vera var, ofta förfalskades är ju icke att undra på. Så var äfven förhållandet. Den vanligaste förfalskningen var asphalt, hvilket kunde så mycket lättare ske, som egyptierna, speciellt vid inbalsamering af mindre förmögna personer, ofta använde just detta ämne. Men äfven med konst framställda mumieliknande preparater eller hartsblandningar utpråglades under sken af att vara äkta (vera.) Här i Sverige synes man emellertid relativt tidigt ha ställt sig skeptisk emot dess förmenta medicinska egenskaper. Samuel Naucclér säger rent ut i sin i Uppsala år 1750 ventilerade doktorsafhandling, benämnd »Examen medicamentorum siplicium, quæ in catalogo medicamentorum suethico continenter» på tal om läkemedel hämtade från människor såsom mumia, axungia et ossa hominis etc., att de böra med all rätt (omni jure) aflägsnas ur Materia Medica, då de äro till rakt ingen nytta.

Denna hans åstundan gick äfven så till vida i uppfyllelse, att, när år 1775 svenska farmakopén utkom, den ej hade upptagit något dylikt preparat.

Myrobalan. Myrobalaner utgöras af de torkade, gula eller bruna, frukterna af vissa Terminalia-arter (sp. Terminalia Chebula Retz.), träd inhemska i Ostindien. De hade förr ganska stor medicinsk användning. Sålunda förordades de vid diarrhé, rödsot och gallsten. Conditio myrobalani var ett omtyckt laxeringsmedel. Numera torde myrobalaner på grund af sin rika garfsyrehalt uteslutande användas till tekniskt bruk (i garfverier, till svartfärgning af väfnader o. d.)

Nihilum album. Vid zinks framställning i stort, äfvensom vid smältning af mässing afsätter sig oren zinkoxid på ugnarnas insida och i rökfången i form af en hvit eller grå massa. Den nästan rent hvita, oftast flockiga delen där af kallades för Nihilum album, Flores zinci, eller Pompholyx, under hvilket senare namn den fanns upptagen i t. o. m. femte upplagan af svenska farmakopén¹. Var zinkoxiden till följd af inblandad sot o. d. grå eller svart och mera hopbakad kallades den Nihilum griseum eller Tutia, som äfven var officinell i de nämnda farmakopé-upplagorna. Nihilum album eller Flores zinci skall enligt Rosén von Rosenstein (Hus- och Rese-Apotheque, Stockholm 1775) »vara makalöst mot hudlöshet och när man skafvit sig. Man blandar litet deraf i vatten, doppar deri en linnelapp och applicerar.»

Nuc. musc. = Semen myristicæ (Nux muschatae).

Nuc. pistat. Nuces pistaciæ, pistacier, voro upptagna i Pharm. Holmiensis, där de äfven kallas för Fistici. De utgöras af de gröna med ett rödaktigt skal öfverdragna frö-kärnorna af pistacieträdets frukter. Trädet (Pistacia vera L.) är inhemskt i Mindre Asien. Enligt Pharmacopea Wirtembergica äro pistacier mycket närande samt nyttiga för ma-

¹ Editio V hade äfven upptagit en mera ren zinkoxid, som skulle beredas å apoteket genom förbränning af zink i hvitglödgad degel.

gen (stomacho grata sunt). Woytes påstår: »Sie mehren die Samen und stärke die Mannheit.»

Oculi cancror. = Lapid cancror (se ofvan).

Opium thebaic. Benämningen »thebaicus» har uppkommit därpå, att opium redan cirka 300 år före Kristus i stor mängd frambragtes i öfre Egypten omkring staden Thebe. (O. Th. Sandahl »Om opium». Stockholm 1873).

Orleana.

Piper long.

Piger niger.

Plumbago kallades äfven *Plumbum falsum* och ansågs länge vara ett slags molybdänglans, tills Scheele genom sina undersökningar åren 1778—79 visade, att *Plumbago* ej alls innehöll någon molybdän, utan utgjordes af kol eller var, hvad vi nu kalla, grafit.

Rad. aristoloch. long.

Rad. aristoloch. rotund.

I de båda första taxorna funnos tre slag *Rad. aristolochiæ* upptagna nämligen s. k. *fabacea*, *rotunda* och *vulgaris*. Den förstnämnda eller *Rad. aristoloch. fabaceæ* utgjordes af stamknölen af *Corydalis intermedia*. De båda öfriga voro rötter af *Aristolochia*-arter (respektive *Aristolochia rotunda* och *A. clematitis*); den förra (*rotunda*) var upptagen i första t. o. m. fjärde upplagan af svenska farmakopén, men *vulgaris*, som också kallades *tenuis*, endast i första upplagan. *Rad. aristoloch. longæ* af *Aristolochia longa* synes ej ha varit officinell hos oss, men var däremot upptagen i första upplagan af danska farmakopén. *Aristolochia*-rötterna användes som medel mot en hel del sjukdomar, såsom gikt, lungsot, annandagsfrossa, svårläkta sår och ormbett m. m.

Radix Carlinæ. Denna fanns upptagen i Pharm. Holmiensis och i de första taxorna under namn af *Radix cardopatæ seu carlinæ* och erhöles af *Carlina acaulis* L., en komposité från mellersta Europa. Drogen hade förr stort rykte om sig som ett synnerligen kraftigt läkemedel och förordades vid febrar, kolik och dålig mage samt som ett

urin- och svetttdrifvande medel. För svin ansågs den vara giftig, hvarför dess svenska namn i 1699 års taxa också var »swiinedöd». Sitt latinska namn (*Carlinæ*) skall växten ha fått, därför att den enligt sägnen en gång lär på en ängels tillskyndan ha botat Karl den stores krigare för pestsjukan.

Rad. chinæ = *Tubera chinæ*, som var officinell i Pharm. Suecica Ed. I—VII.

Rad. curcum.

Rad. dictamni alb. utgjordes af den skalade och från den inre veddelen befriade roten af *Dictamnus albus* L. Drogen, som var officinell i Pharm. Suecica Ed. I—IV användes som diureticum, emmenagogum och som maskmedel.

Rad. gentianæ.

Rad. hellebor. alb. = *Rhizoma veratri*.

Rad. ireos florent.

Rad. ostrut. var officinell i Pharm. Holmiensis och i Pharm. Suecica Ed. I—VI, men under namn af *Rad. imperatoriæ*. Den erhöles från *Imperatoria ostruthium* L., som är inhemsk i mellersta Europa, i Sverige odlad och förvildad. Såväl drogens latinska namn *Rad. imperatoriæ* (af *imperator* = kejsare) som dess svenska: *mästerrot* (d. v. s. *mästarens* = *Vår Herres*) hänsyftar på de rent af oförlikneliga medicinska egenskaper, den ansågs äga. Så t. ex. säger Woytes: »Sie treibet den Schweiss, Harn, Menses und Geburt, widerstehet dem Gifft, stärke das Haupt, Magen und Brust, ist vortrefflich wider die Wechselfieber; äusserlich ist sie wider das Zhan-Weh gut, ziehet auch Splitter und Kugeln aus dem Wunden»(!). Numera torde den knappast användas annat än i veterinärmedicin och äfven sällan där. Sic transit . . .

Rad. petr. jerv. Troligtvis en felskrifning för *Rad. contrajervæ*, som var upptagen såväl i Pharm. Holmiensis som i de fem första editionerna af svenska farmakopén. Denna rot erhöles från vissa *Dorstenia*-arter (*Fam. Moraceæ*) i tropiska Amerika och ansågs nästan som ett universalmedel

mot alla gifter. Emellertid synes detta dess goda rykte fått så småningom maka åt sig för en annan s. k. giftrot, nämligen den från Norra Amerika inkomna virginska ormröten = *Rad. contrajervæ virginica* äfven kallad *Rad. serpentaria virginica* (af *Aristolochia serpentaria* L.). Denna framhålles som ett ändå kraftigare antidot än *Rad. contrajervæ*, speciellt vid ormbett och vid bett af galna hundar. *Radix serpentariæ* upptogs i *Pharm. Suecica* Ed. I—VII. I *Pharm. Holmiensis* finnes visserligen äfven en *Rad. serpentariæ*, men är detta en helt annan drog nämligen roten af *Polygonum bistorta* L. som hette på svenska »röd ormerot».

Sal gemmæ. Detta var utvalda, vackra kristaller af bergsalt (klornatrium).

Sebesten. Drogen fanns upptagen i *Pharm. Holmiensis* och utgjordes af de nästan plommonstora stenfrukterna af *Cordia myxa* L., ett i Ostindien, Arabien och i Egypten inhemskt träd. De användes vanligen i form af dekokt vid bröstsjukdomar, hvarför frukterna ock i Tyskland kallas *Schwartzte Brustbeeren*. (*Rote Brustbeeren* = *Fruct. Jujubæ* af *Zizyphus vulgaris* L.).

Scamoni.

Schokolad.

Sem. agni. casti. Namnet var något oegentligt, ty drogen utgjordes ej af frön, utan af de små med blomkalken ännu omgifna frukterna af *Vitex Agnus castus* L., ett i Syd-Europa växande, litet träd eller buske. De hafva en skarp, bitter smak och kryddartad lukt samt brukades mot gonorrhé. En sirup beredd på *Sem. agni casti* lär enligt Rosenthaler (*Synopsis Plantarum diaphoricarum*, Erlangen 1862) förr mycket använts i munkklostren som antiaphrodisiacum, hvarför frukterna också i Tyskland kallas »Mönchpfeffer».

Semen. ammeos. I *Pharm. Holmiensis* fanns två slags frö med detta namn upptagna, nämligen dels *Sem. ammios veri* (kretensiska eller alexandrinska ammei frön) dels *Sem.*

ammios vulgaris seu majus. Båda voro äfven upptagna i *taxan* af år 1699, men där kallades de senare för *Sem. amomi* (se dessa). *Sem. ammeos (veri)* erhöles från umbellaten *Sison amomum* L. (*Sium aromaticum* Link.), som växer vild på Kreta och i Egypten och användes vid kolik och som diureticum. De utgjorde tillsammans med de andra ammeifröna samt selleri- och morotsfrön de s. k. *Sem. quattuor calida minores* eller de fyra lindrigt värmande fröna.

Semen. amomi. Med detta namn afsågs ursprungligen ett slags stora ammeifrön (se ofvan), som erhöles från *Ammi majus* L. (inhemsk i södra Europa) och som troddes kunna bota ofruktsamhet hos kvinnor. Men mot slutet af 1700-talet öfvergick namnet på en annan drog nämligen: kryddpepparen, som ännu i Tyskland kallas *Semen seu Fructus amomi*.¹ Lådan med denna signatur torde emellertid hafva innehållit de nämnda ammeifröna, ty i svenska farmakopén (Ed. I—VI) fanns visserligen kryddpeppar upptagen, men under namn af *Fruct. piper jamaicensis*.

Sem. aquileg. var fröna af *Aquilegia vulgaris* L. De användes vanligen i form af emulsion som fördelande medel vid lunginflammation, mässling och scharlakansfeber samt andra exanthemiska sjukdomar. Tvättningar med dylik emulsion ansågos verksamma mot skabb och speciellt mot sårnader i hufvudet på små barn. Enligt en liten broschyr »Om de svenska medicinal- och apothekar-växterna» utgifven anonymt af apotekaren i Örebro, Frans Joachim von Aken och tryckt därstädes år 1764, skola fröna af aklejan brukas i gulsot och vid svår födsel.

Semen card. benedict. Kardbenediktfrön voro officinella i *Pharm. Holmiensis*. Om två lod däraf stötas med ett kvarter kornvatten till mjölk, som silas, så skall, enligt hvad som sägs i »Socken apothek och några huskurer 1771» (se ofvan) detta vara nyttigt »att dricka vid plöseri (lunginflammation), mässling och rödsot».

¹ Se H. Zörning »Die Arzneidrogen». Leipzig 1911. Band II, sid. 216 5—161289.

Semen Cataputi. I Pharm. Holmiensis funnos två slags frön med detta namn upptagna, nämligen Sem. cataputi majores och minores. De förra utgjordes af Semen. Ricini, de senare eller de mindre voro fröna från Euphorbia lathyris L., som är inhemsk i södra Europa. Båda användes som laxermedel, de små äfven såsom kräkmedel.

Semen coccognidii. Dessa kallades även för Semen coccumgnidii och voro de torkade bären af tibast (Daphne Mezereum L.) Enligt F. J. von Aken (l. c.) brukas dessa i vattusot, kräftan och till räfgift; 6 stycken tibastbär skola enligt folktron¹ »vara nog för att döda en räf eller åtminstone en hund.»

Sem cucumeris eller fröna af vår vanliga gurka (Cucumis sativus L.) förordades dels hela, dels skalade (i senare fallet vanligen i form af emulsion) som ett lösande, kylande och urindrivande medel vid hetsiga febrar, vid håll och för lungsjuka.

Sem cucurbita. Dessa skulle enligt såväl Pharm. Holmiensis som Pharm. Suecica Ed. I—IV utgöras af fröna af flaskkurbitsen, Cucurbita lagenaria L. (Lagenaria vulgaris Ser.) Pharm. Danica Ed. I och Pharm. Wirtembergica 1798 föreskrefvo däremot, att som drog skulle begagnas fröna af pumpan, Cucurbita Pepo L. Användningen var densamma som Sem. cucumeris

Sem. cijnæ = Flores cinæ.

S. CmIberweis. Hvad härmed afsetts, har jag ej lyckats utreda.

Sem. nigellæ voro officinella förutom i Pharm. Holmiensis endast i första editionen af vår farmakopé. De skola enligt J. J. Woytes befordra menstruation, öka mjölkafsöndringen samt bota snufva och vara maskdödande. Ungefär detsamma säger Linné i sin Materia Medica af år 1772.

Sem. paeoniæ. Pionkärnor användes mot svindel och epileptiska anfall samt vid konvulsioner speciellt hos barn.

¹ C. F. Nyman »Svenska växternas naturhistoria». Örebro 1867, sid. 205.

De voro upptagna i Pharm. Holmiensis och i Pharm. Suecica Ed. I—IV.

Semen sesel. Af Semen sesel eller seseleos upptog Pharm. Holmiensis tre slag nämligen 1) — *cretici* (af Tordylium officinale L.) 2) — *massiliensis* (af Seseli tortuosum) och 3) — *vulgaris* (af Laserpitium Siler L.) samtliga tillhörande familjen Umbelliferæ och växande i södra och mellersta Europa. Men enligt Pharm. Generalis skall under namn af Semen seseli hafva försållts å apoteken äfven en del andra aromatiska umbelliferfrön. Fröna synas hafva hufvudsakligen brukats som fördelande och urindrivande medel.

Spodium. Härmed afsågs ursprungligen den af sot svärta- de zinkoxiden, som vid zinks (resp. mässings) framställning i stort afsatt sig i rökfängen. Men mot slutet af medeltiden, då bränt elfenben började användas i stället för denna, kom namnet spodium äfven att beteckna detta preparat, som för öfrigt också kallades Ebur ustum.¹

Terra lemna. var en gul eller gråhvit lera, som insamlades på ön Lemnos.

Terra sigillata alba.

Terra sigillata rubra.

Dessa voro identiska med Terra lemnæ, men kommo i handeln i form af mer eller mindre cylindriska stycken, försedda med en stämpel eller sigill (hvaraf namnet). Terra sigillata rubra, som ock kallades Terra sigillata turcica eller saracenica, kom från Lemnos; Terra sigillata alba hämtades däremot från Malta (= Terra sancti Pauli). Men under medeltiden framställdes och sändes i handeln dylika »preparater» af andra liknande jordarter från flera trakter i Europa. Några af dessa blefvo mycket berömda och eftersökta, så t. ex. de, som kommo från Liegnitz (Terra sigillata lignisensis) och från Schweidnitz (Terra sigillata strigensis). De förra benämndes äfven Axungia lunæ och de senare till och med Axungia solis, hvilket ju utvisar det stora värde,

¹ Se: Herm. Peters; »Aus pharmazeutischer Vorzeit». Berlin 1899. Band II, sid. 120.

man satte på dem. Men så kunde också dessa små tingestär bota och hjälpa vid många svåra sjukdomar. Så skrifver t. ex. Woytes: »Terra sigillata wird eine vortrefliche Krafft wider alle Gifte, Sie mögen eingefressen oder äusserlich durch tödtlich Gewehr, giftiger Thiere-Biss etz. geschehen seyn, wider Pest, böse Haupt-Fieber, Epilepsi, Colic, Blut-Speien zugeschrieben». Men mot slutet af 1700-talet synes dess stora anseende som läkemedel ha sjunkit allt mer och mer. Kommentaren till Pharm. Wirtembergica säger: »hodie merito non amplius approbandus» hvilket fritt öfversatt betyder, att Terra sigillata ej längre kan anses äga något medicinskt värde.

Tutia alexandrina. Detta utgjordes, såsom jag redan vid redogörelsen för Nihilum album framhållit, af oren zinkoxid, insamlad från rökfången vid zinkens framställning i stort. Tutia användes hufvudsakligen vid behandling af vissa ögonsjukdomar. Så t. ex. gifves i den förut omnämnda boken »Sockenapotek och någre huskurer» följande råd: »Tag fin preparerad tutia och gör däraf en salva med huggormsfett eller, brist däraf, ålfett och smörj därmed ögonen, både litet in uti och utan på, hvar afton med en fjeder. Det hjälper röda och fläckiga ögon, då tillika ådern öppnas, spansk fluga sättes i nacken och en gång i veckan tages afförande medel.» Ormister, som här nämnes, var officiellt i första upplagan af vår farmakopé och en drakme däraf kostade enligt 1777 års taxa 8 skilling.

Min redogörelse för relikterna från det gamla Scheele-apoteket och för de medicinalier de en gång gömt, är härmed afslutad. Af densamma torde framgå, att 1700-talets läkemedelslära i många fall var vidt skild från vår tids, men ur såväl kulturhistorisk som farmakologisk synpunkt erbjuda 1700-tals-apoteken stort intresse, ett intresse, som, hvad speciellt Köpingsapoteket beträffar, ingalunda förringas af att dess ägare var en af samtidens störste kemister.

Publikationer,

utgifna af Nordiska Museet.

Fataburen,

kulturhistorisk tidskrift, utgifven sedan 1906. Årligen fyra häften, 256 sidor, med bilagor. Pris pr år 5 kr.

Meddelanden från Nordiska Museet.

1881—1903.

Bidrag till vår odlings häfder,

1—10. Sthlm 1881—1910. Pris från 75 öre till 3 kr.

Afbildningar af föremål i Nordiska Museet.

1—7. Pris 1 kr. 50 öre pr häfte.

Bilder af utställda föremål,

utgifna af SUNE AMBROSIANI. 300 ill. 1 kr. 50 öre.

Publikationer,

utgifna genom Nordiska Museet eller behandlande föremål inom Nordiska Museet.

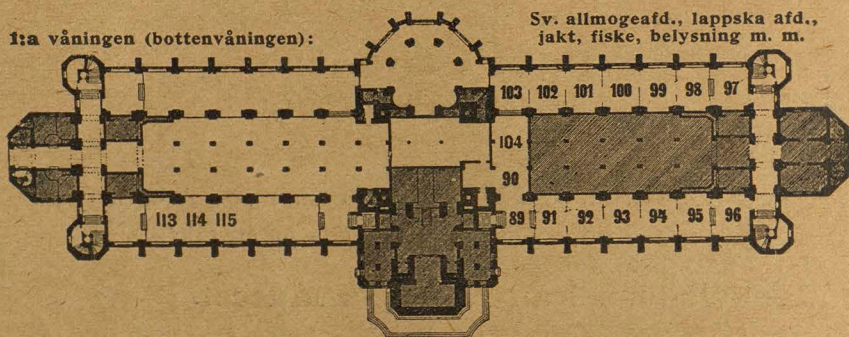
Wistrand, P. G., Svenska folkdräkter.

Sthlm 1907. Pris 20 kr.

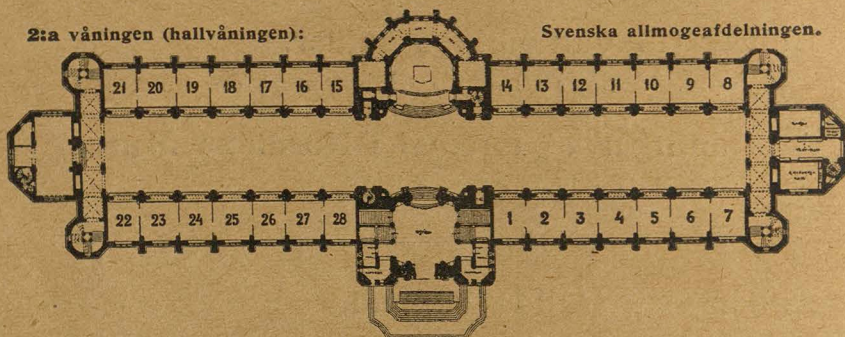
Upmark, G., Möbler i Afdelningen för de Högre Stånden.

100 planscher, däraf 16 i färg. Pris inb. kr. 32,50. P. A. Norstedt & Söners förlag. Genom bokhandeln.

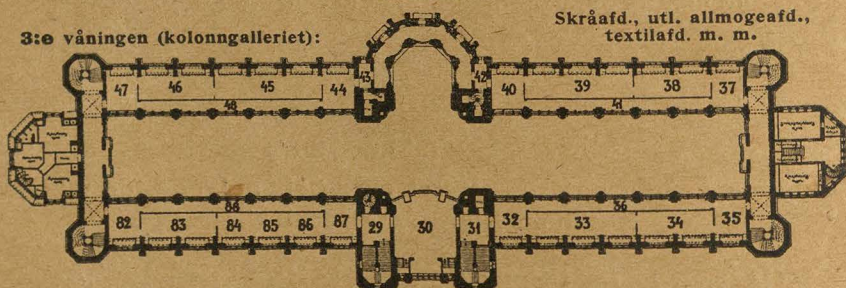
1:a våningen (bottenvåningen):

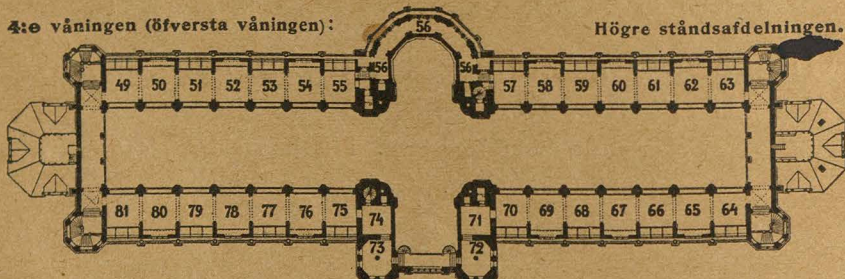
2:a våningen (hallvåningen):

3:e våningen (kolonnngalleriet):

4:e våningen (öfversta våningen):

Nordiska Museets samlingar belysa hufvudsakligen svenska folkets kulturhistoria. Det bör därför ligga i allmänhetens intresse att föremålen ej skadas. Hvarje beröring af föremålen skadar dem.